

**Szeged Város Bünfenyítő Törvényszékének ítélezési gyakorlata
1861 és 1864 között**

„Alea iacta est”

Tartalom

Táblázatok, ábrák jegyzéke	2
Bevezetés	3
1. Magyarország történelmi háttere	4
2. Az igazságszolgáltatás alakulása 1848 után	7
3. A büntető anyagi jog és eljárásjog alakulása 1849-1867 között.....	11
4. Szeged 1848 után.....	14
4.1 A bírósági szervezet alakulása	15
4.2. Szeged Város Büntető Törvényszékének ítélkezési gyakorlata	17
4.3. Szeged ítélkezési gyakorlatát érintő rendeletek, indítványok.....	21
5. Élet és testi épség elleni cselekmények	23
5.1. Gyilkosság és emberölés.....	23
5.2. Testi sértések, verekedés és bántalmazás	28
5.3. Eljárási cselekmények és a kezesség	34
5.4. Bizonyítási eszközök	36
5.5 Fellebbezés.....	40
5.6. Raktartási költségek, börtönviszonyok és bűnügyi kimutatások	43
Összegzés	45
Hivatkozott jogszabályok és levéltári források	46
Felhasznált jogirodalom	47

Táblázatok, ábrák jegyzéke

1. ábra: A bírósági szervezet felépítése a neoabszolútizmus korában
2. ábra: Szeged Város Visszaállított Bünfenyítő törvényszéke által hozott ítéletekben a bűncselekmények aránya 1861 májusától december végéig
3. ábra: Szeged Város Visszaállított Bünfenyítő törvényszéke által 1862-ben hozott ítéletekben a bűncselekmények aránya
4. ábra: Szeged Város Visszaállított Bünfenyítő törvényszéke által 1863-ban hozott ítéletekben a bűncselekmények aránya
5. ábra: Szeged Város Visszaállított Bünfenyítő törvényszéke által 1864-ben hozott ítéletekben a bűncselekmények aránya
6. ábra: Az élet és testi épség elleni bűncselekmények számának alakulása 1861 májusa és 1864 decembere között

1. táblázat: 1861 májusától 1864 decemberéig Szeged Város Visszaállított Bünfenyítő Törvényszéke által tartott ülések számának alakulása
2. táblázat: Személyleírása Kovács Veron fogolynőnek és jegyzék a vádlottnál talált holmikiról (Szeged, 1862. évi február hó 20^{ik} napján Wéber János várnagy)
3. táblázat: Szeged szabad királyi városnak bűnügyi kimutatása 1863^{ik} év 1^{ső} feléről

Bevezetés

A magyar történeti köztudatban az 1849 és 1867 közötti időszak a 19. századi történelem mélypontjának tekinthető. Az 1848-49-es forradalom és függetlenségi harc után a nemzeti elnyomás és önkényuralom, lényegesen visszavetették Magyarországot a fejlődésben. Ez az állapot egészen az 1867-ben, I. Ferenc József¹ osztrák császárral kötött államjogi kompromisszumig tartott.²

Szeged szabad királyi város életében az 1848. évi április törvények változásokat hoztak, az 1848:XXIII.tc³ révén megszületett a régóta várt városi reform. A város az alkotmány nélküli Habsburg uralom, majd pedig a provizórium idején is megpróbált önállóan működni és harcolni a félig rendi, félig abszolutista alapú kormányzat ellen.⁴

Az igazságszolgáltatási rendszert is megreformálták a szabadságharc bukása után és ez maga után vonta a büntetőjog és más jogterületek átalakítását. Az 1852-ben egész Magyarország területén bevezetett osztrák büntető törvénykönyv, majd az 1853-ban hatályba lépő osztrák büntető perrendtartás befolyásolták a magyar büntetőjog és büntető eljárásjog fejlődését.

Az 1861-ben összeült Országbírói Értekezlet munkájának eredményeképpen kiadták az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat, amely megpróbálta áthidalni a folyamatos jogi reformok által okozott problémákat, köztük a büntetőjog területén keletkezőeket is, hiszen „a büntetőjog is, a közelmúltban felmerült jogviszonyokhoz képest, lényeges módosítás nélkül többé nem alkalmazhattak”⁵.

Dolgozatomban felvázolom Szeged Város Bünfenyítő Törvényszékének ítélkezési gyakorlatát 1861 és 1864 között, kitérve azon esetekre, amelyek által érzékelhetőek a szokásjogon alapuló döntések hiányosságai. Levéltári kutatómunkám során az élet és testi épség elleni bűncselekményeket vizsgáltam meg, melyek jól szemléltetik az egységes büntetőkódex létrehozásának szükségességét.

¹ I. Ferenc József, osztrák császár (1830-1916), Ferenc Károly és Zsófia főhercegnő gyermeke. 1848. december 2-tól osztrák császár és 1867. július 8-án koronázták magyar királlyá.

² Deák, 8.p.

³ a szabad királyi városokról

⁴ RuszolyIII., 7.p.

⁵ Szlemenics,13.p.

1. Magyarország történelmi háttere

„Magyarország Felséged lába előtt hever” - ez volt Paszkievics herceg, orosz fővezér jelentése Miklós cárnak a világosi fegyverletétel napján, amely jól tükrözte Magyarország eljövendő helyzetét a szabadságharc bukása után. „Magyarország bakója” - Haynau rémuralma rengeteg szenvedést hozott hazánkra.⁶ A katonai önkényuralmat 1850 nyarától a Bach-rendszer váltotta fel, amely megpróbálta Magyarországot beilleszteni az „egy és oszthatatlan” császárságba.⁷

Az 1849. március 4-én kiadott *oktrojált olmützi alkotmány*⁸ tartalmazta az abszolutisztikus kormányzás elveit.⁹

Az 1849. április 14-én kiadott *függetlenségi nyilatkozat* a bécsi kormányzat politikáját alapjaiban változtatta meg Magyarország irányába. Bach május 16-ai minisztertanácsi előterjesztése szerint a magyar nép „eljátszotta” mindazon előjogait, amit a birodalmi alkotmány még nem engedélyezett. Ekkor merült fel az ország leigázásnak és a közigazgatás teljes átalakításának ötlete. Bach gondolati vonalán továbbhaladva Schwarzenberg felterjesztést intézett az uralkodóhoz, melyben a *jogeljátszási elméletét* részletesen kifejtette. Ferenc József 1851. augusztus 20-i elhatározása, mely a miniszteri felelősséget eltörölte, tekinthető az első mozzanatnak az abszolutizmus bevezetésében.¹⁰

Az abszolutisztikus és centralizációs restauráció az 1851. december 21-i rendelettel, a *szilveszteri pátenssel* vált teljessé. Az uralkodó lett a törvényhozó és a végrehajtó hatalom egyedüli letéteményese, aki a hatalmát a birodalom egészében, kizárólag a felelős minisztérium útján, a közigazgatási egységekké süllyesztett koronaországokban pedig az általa kinevezett helytartók révén gyakorolta.¹¹

A Bach-rendszer bukása és a nemzeti ellenállás fokozódása is közrejátszott abban, hogy 1860. október 20-án az uralkodó kiadta az állami alaptörvényt, az *Októberi Diplomát*, amely a birodalom közjogi viszonyait próbálta meg rendezni. Az *Októberi Diploma* „mint

⁶ Haynau ezt vallotta magáról: „Én a rend embere vagyok, és nyugodt lelkiismerettel lövetek százakat föbe, mert szilárd meggyőződésem, hogy ez az egyetlen eszköz minden jövendő forradalomnak elejét venni.”

⁷ Unger-Szabolcs, 205-208.p.

⁸ „71.§ A magyarországi királyság alkotmánya annyiban tartatik fenn, hogy azon szabályok, melyek ezen birodalmi alkotmánnyal nincsenek összhangzásban, erejüket elvesztik, és hogy minden nemzetiségek s a tartományban divatozó nyelvek egyenjogúsága a nyilvános és polgári élet minden viszonyaiban célszerű intézmények által biztosittatik. Különös szabály rendezendi ezen viszonyokat.”

⁹ Diószegi, 15.p.

¹⁰ Sashegyi, 19-21.pp.

¹¹ Diószegi, 15-16.pp.

új állandó és visszavonhatatlan alaptörvény” visszavetette bizonyos értelemben a jogszolgáltatási szervezet fejlődését, mert Ferenc József az 1848 márciusa előtt fennállt rendi intézmények visszaállítását engedélyezte.¹² Ez viszont nemcsak a fejlődésnek a visszaesését, hanem a jogbiztonság veszélyeztetését is jelentette volna.¹³

A jogbizonytalanság megakadályozása érdekében az uralkodó kinevezte az országbíró, akinek az elnöklete alatt összeült egy bizottság, amely megpróbált egyensúlyt teremteni a rendszerben és kiküszöbölni a hiányosságokat. Ezt a bizottságot, *Országbírói Értekezletnek* (továbbiakban: OBÉ) hívja a jogtörténet, melynek 60 tagja volt, és 1861. január 23-tól március 4-ig tanácskozott.¹⁴

Meszer Arthur a 19. század végén így vélekedett az OBÉ tevékenységéről és munkájáról egyik művében: „Szép tan a magyar kútfők tana, szép és veszedelmes. Alapformája egy olyan jegecedési alakulat, mely ép oly komplikált, amily nemzeties. Szokásjogi receptiója az írott jognak, jogalakulat, melynek alapja íratlan, alakja írott jog, hazánk történetében meglepő gyakran és meglepő fontos fordulópontjain találkozunk ma fejlődésnek. Jó Werbőczynk látnoki szemmel ezt a formát elméletileg is a jog keletkezése módjának vette. Nem kutatjuk, mennyiben van e tény összefüggésben magának a fejlődésnek menetével. De regisztrálni azt már el nem mulaszthatjuk, hogy a legutolsó ilyen jegecedés is mily alapvető fontossággal bírt jogéletünk irányítására: hogy az országbírói értekezlet szabványainak szokásjogi receptiója volt az az orvosszer, mely az absolut aera tortúráiban elcsigázott államtestet annyira regenerálni képes volt, hogy új, gyökeres kúra után kezdetett látni. Az értekezlet kútfői ereje szokásjog lévén, ehhez legközvetlenebb korolláriumként fűződik az a tétel, miszerint mindaz, mit jogszabálylyá az értekezlet emelt, akár úgy, hogy régibb érvényes magyar törvényekből visszaállított, akár, hogy osztrák jogforrásokból megerősített, akár végre, hogy újonnan statuált: kútfői erejét a szokásban bírja, mely éppen az országbírói értekezletnél, mint ismeretes, abnormis módon nyilatkozott, amennyiben a hosszas tényleges gyakorlatot a bíróságok azon nyilatkozata helyettesítette, hogy e gyakorlatot létre fogják hozni.”¹⁵

A bizottság tanácskozásának eredménye az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (továbbiakban: ITSZ) kiadása lett, melyet az uralkodó helyben hagyott és a királyi Kúria teljes ülésén elhatározta, hogy „amíg az alkotmányos törvényhozás másként nem

¹² Újra felállították a kancellária és a helytartótanács intézményét. Ezek vezetését arisztokraták kapták: Vay Miklós (kancellár), gr. Apponyi György(országbíró), Szögyény-Marich László és Sennyey Pál.

¹³ Kosáry, 412.p.

¹⁴ Bónis-Degré-Varga, 211.p.

¹⁵ Meszer, 5.p.

intézkedik, zsinórmértékül követendő”. Formális kötelező erővel bírt, mind a szokásjogi, mind pedig a bírói gyakorlat elfogadta. Az *ITSZ* alapját az 1848-as törvények szolgáltatták.¹⁶

Meg kell említenünk, hogy amíg az OBÉ ülésezett, addig Ferenc József kiadta 1861. február 26-án a *februári pátenset*. Tartalmát tekintve a pátens megerősítette a Birodalmi Tanács törvényhozó jogkörét és egyértelművé tette a parlamenti jellegét.¹⁷ 1861 tavaszán újra megnyílt a magyar országgyűlés. Az uralkodó, mivel a magyarok az 1848-as törvények elfogadásához ragaszkodtak, feloszlatta az országgyűlést 1861. augusztus 22-én. 1861 őszétől Magyarország ismét katonai kormányzás alá került és életbe lépett a *provizórium* időszaka Schmerling birodalmi vezetése alatt.¹⁸

A kül- és belpolitika események hatására Ferenc József 1865 decemberében arra kényszerült, hogy összehívja a magyar országgyűlést és ezzel elkezdődött a kiegyezés feltételeinek, valamint végrehajtásának megtárgyalása. A király 1867. június 28-án szentesítette a kiegyezés 69 szakaszból álló törvényét, az 1867. évi 12. törvénycikket, és ezzel kezdetét vette egy újabb kor, a dualizmus időszaka.¹⁹

¹⁶ Bónis-Degré-Varga, 211.p.

¹⁷ A kétkamarás birodalmi gyűlés szervezetét is megállapította a februári pátens. 343 helyéből a magyaroknak 85, Erdélynek 26, a horvátoknak 9, a cseheknek 54 jutott volna.

¹⁸ Kosáry, 414.p.

¹⁹ Lehotay, 55-56.pp.

2. Az igazságszolgáltatás alakulása 1848 után

Az 1848-49-es szabadságharc által megindult polgári jellegű átalakulás alig érintette a magyar bírósági szervezet egészét. A polgári kor igényei szerinti központosított, egységes, áttekinthető bírósági szervezet kiépítését egy abszolutisztikus rendszer hajtotta végre. Az 1849. november 3-ai császári elhatározás²⁰ következtében Haynau Magyarországon négy szintű *császári és királyi (továbbiakban: cs.kir.) ideiglenes bírósági* szervezetet alakított ki.²¹

Három lényeges momentumát kell megemlíteni az új bírósági szervezetnek. A közigazgatástól a bíróságot majdnem teljesen elválasztotta, államosította a jogszolgáltatást, illetve a vádhatóságot (ügyészséget) kiemelte a bíróságok keretéből és külön szervezetbe foglalta. Alapvetően az 1849-től 1861-ig terjedő időszakot 2 szakaszra oszthatjuk a jogszolgáltatás fejlődése szempontjából. Az 1849 és 1854 közötti időszak egy *ideiglenes* szervezetet állított fel, míg 1854 és 1861 között jött létre a *végleges* jellegű szervezet.²²

Karl Geringer²³ 1850. január 14-én adta ki rendeletét, amely az új, ideiglenes bíróságok hatásköri szabályait tartalmazta „*A fenyítőbíróságok illetősége és a bünvádi eljárás tárgyában*” címmel.²⁴

Az abszolutizmusban, akár az ideiglenes, akár a véglegesített rendszert nézzük, a jogszolgáltatás csúcsán az osztrák igazságügy-minisztérium, a *K. k. Justizministerium*, állt. Szintén Bécsben működött az *Oberster Gerichtshof*²⁵, teljes nevén a *K. k. Oberster Gerichts- und Cassationshof*²⁶, a legfőbb ítélőszék is, amely a Hétszemélyes Tábla helyét vette át. A bírósági szervezet következő foka, felülről lefelé haladva a főtörvényszékek kategóriája, amely egyben a Magyarországon lévő bíróságok legmagasabb fóruma is volt.²⁷

A törvénykezési kerületeket 1850. január 18-án határozták meg egy igazságügyi miniszteri rendelet alapján. Az 5 főtörvényszék: a Soproni, Debreceni, Eperjesi, Nagy-

²⁰ „Magyarországban ideiglenesen behozandó bírósági szerkezetét és perrendtartást tárgyzó határozatok”

²¹ Bónis-Degré-Varga, 191-192.pp.

²² U.o., 191-193.pp.

²³ osztrák császári biztos

²⁴ Nánási, 48.p.

²⁵ Steininger, 14.p.: Az 1850. augusztus 7-i pátens „A bécsi legfelfelsőbb ítélő-és semmítőszék szervezéséről” szóló törvény határozta meg szervezetét. Az 1.§ Bécsbe helyezte a székhelyét. A 2. § alapján pedig egy első és egy második elnökből, öt tanácselnökből, negyvennyolc tanácsosból és a szükséges segéd- és kancelláriai személyzetből áll.

²⁶ U.o., 14.p.: Az Oberster Gerichts-und Cassationshof büntetőügyekben mint semmítőszék járt el, magánjogi ügyben és perben, valamint peren kívüli eljárásban harmad-és végső fokon dönthetett. Hatáskörébe tartozott a illetékességi összeütközés és az egyéb illetékességi viták kérdése is.

²⁷ Bónis-Degré-Varga, 197-198.pp.

Szombati és a Pesti főtörvényszék lett.²⁸

Az ideiglenes szervezet idején a kerületi főtörvényszék, a *Distriktual Obergericht*, a véglegesben pedig az országos, az *Oberlandesgericht*, nevet viselte. Közvetlen kapcsolatban álltak mind az osztrák igazságügy minisztériummal, mind a bécsi legfőbb ítélőszékkal. A főtörvényszékek illetékességi területéhez több törvényszék is tartozott, amelyek általában egy megyényi részt öleltek fel.²⁹ A véglegesített rendszerben a törvényszékeket, mind Magyarországon, mind pedig Horvátország területén *Komitatsgericht*-nek, azaz *megyei törvényszéknek* nevezték, kivéve a főtörvényszékek székhelyén működő törvényszékeket, amelyek a *Landesgericht* nevet viselték.³⁰

A *járásbíróságok* álltak a bírósági szervezet legalsó fokán. 1854 előtt *I. és II.*³¹ *osztályú járásbíróságokat* állítottak fel a Haynau-féle hirdetmény alapján. Az I. osztályú társas bíróságokat, a *Bezirks-Kollegial-Gericht*-eket, a többi járásbíróság – *Bezirksgericht* – fölé szervezték, amelyek hatásköre szélesebb volt és büntetőügyekben is ítélezhettek. A végleges rendszerben a II. osztályú járásbíróságokat felszámolták és helyettük a szolgabírói hivatalt, a *Stuhlrichteramt*-ot vezették be, amelyek nagy része járásbírói és közigazgatási feladatokat is ellátott. A törvényszékek székhelyein működő járásbíróságok, az ún. városilag kiküldött járásbíróságok- *Stadtisch-delegiertes Bezirksgericht*-ek-, melyek kizárólag igazságszolgáltatással foglalkoztak és nem rendelkeztek saját szervezettel.³²

A törvényszék és a járásbíróság képezte az első fokon eljáró bírói fórumot. A törvényszék vegyes folyamodású bíróság volt, mert fellebbviteli fórumot is jelentett a járásbírósági ügyekben. A bécsi legfőbb ítélőszék, valamint a főtörvényszékek csak fellebbviteli hatáskörben jártak el.³³

²⁸ Stenpien 17.p.

²⁹ A törvényszékek német elnevezése eredetileg *Landesgericht* volt, amely országos törvényszéket jelent, de magyarul már ekkor is megyei törvényszéknek hívták őket, mivel egy-egy megye területére terjedt ki az illetékességük.

³⁰ Erdélyben és a Szerb Vajdaságban a megyei törvényszékek a *Kreisgericht* nevet kapták.

³¹ rendeletben meghatározott polgári ügyekben és kihágási ügyekben járt el

³² Bónis-Degré-Varga, 197-198.pp.

³³ U.o. 198.p.

1. ábra: A bírósági szervezet felépítése a neoabszolutizmus korában³⁴

Az OBÉ által kiadott ITSZ³⁵ alapján a bírósági szervezet szempontjából az 1848 előtti állapot került visszaállításra

1861-ben a *Királyi Kúriát*³⁶ visszaállították³⁷, amely a Hétszemélyes Táblából, a Királyi Táblából vagy Királyi Ítéltáblából és a váltófeltörvényszékből állt. Az 1848 előtti bírósági állapotok restaurálása nem okozott komolyabb problémát az ítélezések során.³⁸

A Justizministerium hazánkra vonatkozó hatásköre az 1860. évi 16,484. I.M. számú rendelettel a magyar királyi udvari kancelláriára szállt át. Az Oberster Gerichts- und

³⁴Bónis-Degré-Varga,190-201.pp.

³⁵Trattner, 10.p. ITSZ: b, Alaki rész: I. fejezet: A bíróságok szervezése „A volt magyar bíróságok visszaállítattnak, nevezetesen: 25.§. Szabad királyi és rendezett tanáccsal bíró városokban:

a, a bírónál két tanácsbeli közbejöttéveli bírósága;

b, a városi tanács, illetőleg városi törvényszék.”

³⁶ alakuló ülése 1861. április 3-án volt

³⁷ Trattner, 11.p. ITSZ: b, Alaki rész: I. fejezet: A bíróságok szervezése „29.§. Végre a királyi curia, - és pedig a királyi tábla egyuttal mint első folyamodású bíróság is mindazon perekben, a melyek a mygar törvények szerint korábban is ide tartoztak, a mennyiben ezek későbbi törvények által meg nem szüntetvék....”

³⁸ Varga-Veres, 12. p.

Cassationshof viszont még 1861. február 1-ig foglalkozott magyarországi ügyekkel, és csak ezután adta át őket a visszaállított Hétszemélyes Táblának.³⁹

A Királyi Tábla működésében is történtek változások. Alapvetően 9 tagú tanácsülésben ítélt, de az 1864. augusztus 23-án kihirdetett udvari rendelet szerint az eredeti létszám csak egy-két kiemelt polgári és bűnügyben maradt kötelező. A többi ügyben 7 vagy 5 tagú tanácsok bíráskodtak. Nagyrészt másodfokú bíróságként működött, de akadtak olyan polgári és büntetőügyek is, ahol első fokon járt el. Az ország legfelső bírósága - a Hétszemélyes Tábla⁴⁰ - volt a végső fellebbezési fórum. Kizárólag csak harmadfokon ítélt a váltófeltörvényszéktől és a Királyi Táblától felterjesztett ügyekben. A már előbb említett udvari rendelet alapján csak bizonyos esetekben ülésezett 11 tagú tanácsban, egyébként 7 vagy 9 taggal működött.⁴¹

³⁹ Varga-Veres, 396.p.

⁴⁰ Trattner, 11.p. ITSZ: b, Alaki rész: I. fejezet: A bíróságok szervezése „29.§...a hétszemélyes tábla egyedül mint főlebbviteli legfőbb bíróság, az ügyek szaporodása által igényelt azon módosítással: hogy mint eddig a váltó-, úgy ezentúl a fenyítő és urbéri ügyek is külön szakosztályokban legyenek elintézhetőek; magába értetvén, hogy mindegyik szakosztálynak, a törvény által meghatározott számú tagokból kell állnia.”

⁴¹ Varga-Veres, 424-425.pp.

3. A büntető anyagi jog és eljárásjog alakulása 1849-1867 között

A magyar büntetőjog fejlődése szempontjából az abszolutizmus időszaka, az oktrojált törvények gyakorlatát próbálta meghonosítani hazánkban. Az 1849-es kodifikációs terv az 1843-as Deák-féle javaslat átdolgozásával kapcsolatban a diktatúra következtében eredmény nélkül maradt. Az 1852. évi *Strafgesetz*⁴² bevezette az osztrák jogot⁴³, amely ugyan korszerűbbnek tekinthető, mint a rendi büntetőjog, de mégis csak egy idegen jog, amelyet kényszerrel illesztettek be a magyar jogrendszerbe.⁴⁴

A *Strafgesetzbuch* a bűncselekmények hármas felosztásának rendszerét alkalmazta, *büntettetteket, vétségeket és kihágásokat* különböztetett meg. A büntett a törvény szerint a „tettes gonoszságából ered, nem annak minőségéből, kin az véghez vitetik.”⁴⁵ A fő büntetés nemei között megtalálható még a halálbüntetés – amelyet kötél által kell végrehajtani- és a „bűntevőnek börtönben tartóztatása”. A börtönbüntetésnek két fokát különböztette meg: a súlyos börtön, illetve az előbbi hozzátétel nélküli „sima”börtönt.⁴⁶ A büntetés a börtönben szólhatott egy egész életre vagy egy bizonyos időre, mely utóbbinak legrövidebb tartama a 6 hónap volt.⁴⁷ A törvény ismeri és felsorolja a *súlyosító és enyhítő körülményeket*.⁴⁸ A büntettek különös nemei között találhatjuk a gyilkosságot (26. fejezet), az emberölést (27. fejezet) és a súlyos testi sértést⁴⁹ (30. fejezet).⁵⁰

1861-ben az ITSZ⁵¹ új fordulatot hoz a büntetőjogban is, bár alapvetően a régi rend

⁴² Az 1803. évi *Strafgesetz* konzervatív stílusban módosított változata volt az 1852. évi *Strafgesetzbuch*, melyet Finkey Ferenc nemes egyszerűséggel "öcskának" minősített. Az osztrák törvény legnagyobb hozzádéli az általánossá tett szabadságvesztés-büntetés, melynek realizálása érdekében kezdetét vette a magyarországi fegyházépítési program.

⁴³ Mezey III., 481. p.: „Mely általa a 'büntettek és súlyos rendőri kihágások iránt 1803-i szeptember 3-án kelt büntetőtörvénynek a 'későbbi törvények által kiegészített új kiadása, több új határozatok fölvetelével, mint a 'büntettek, vétségek és kihágások tárgyában egyedüli büntetőtörvény a' birodalom egész terjedelmére nézve, a 'katonai határőrséget kivéve, közhírré tétetik 1852-i szeptember 1-jétől kezdve hatályba léptetik”

⁴⁴ Mezey I., 326.p.

⁴⁵ 1852. évi *Strafgesetz* 4.§

⁴⁶ U.o.,12-14. §

⁴⁷ U.o.,17. §

⁴⁸ U.o., 43-47.§

⁴⁹ U.o., 56. §

⁵⁰ Mezey III., 482-486.pp.

⁵¹ Trattner, 38-40.pp. ITSZ:II. Bünvádi eljárás: „A magyar büntető törvények és törvényes gyakorlat, a változott viszonyokhoz idomítva, a következő módosításokkal visszaállítattnak.

1.§. A büntettekről és rendőri kihágásokról, a régi magyar törvények különböztetőleg rendelkezvén, ezen különbség jövőre is fennmarad.

2.§. A nemesek és nemnemesek által elkövetett büntettek büntetés módjának, nemének és mértékének meghatározása tekintetében, a nemes és nemnemes között többé különbség nem lehet, és eszerint a nemnemes a nemeshez emeltetvén; a királyi Curai által az 1848-dik évtől fogva elkövetett gyakorlatnál fogva is, a testi büntetés alkalmazásának helye egyáltalában nem leendő.”

visszaállítása a cél, de mégsem hagyhatták figyelmen kívül az 1848 óta eltelt időt és a közben bekövetkezett reformokat. Úgy ítélték meg, hogy az osztrák jog sokkal szigorúbb büntetési rendszerrel rendelkezett, ezért a magyar büntető törvények visszaállítása előtt elkövetett cselekmények tekintetében a korábbi magyar törvényes gyakorlatot látták alkalmazhatónak.⁵²

Az 1853. július 29-én kelt császári pátenssel az egész birodalom számára kiadott büntető perrendtartás mind a büntettek és vétségek, mind pedig a bírói útra tartozó kihágások ügyében követendő eljárást magába foglalta. Ez a szabályzat maradi jellegű és tudatos visszakanyarodást mutatott az 1850-ben kidolgozott bűnvádi eljáráshoz képest. Jellemzője, hogy a *"nyomozó rendszerhez"* fordult vissza, a „vádelt” elvetette, korlátozta a szóbeliséget és a nyilvánosságot, valamint a kisebb kihágási ügyektől eltekintve írásbeliséget rendelt el. Két nagy szakasza volt: az *előkészítő perszak* és a *végtárgyalás* vagy *főtárgyalás* szakasza.⁵³ Az előbbi arra szolgált, hogy „A vizsgálati eljárásnak célja, hogy a tényállás kitudassék, a tettes, a bűntársak és a bűnrészesek kinyomoztassanak, egy részről a bűnösség iránti gyanúokok és bizonyítékok a más részről a vádlott igazolására szolgáló eszközök begyűjtessenek, s általában mindaz világosságra hozassék, mi a megszüntetési, főhagyási vagy perbefogatósi határozvány hozatalára szükséges.”⁵⁴

Az utóbbiban zajlott a vizsgálati iratok ismertetése, valamint a bíróság meghallgatta a vádlottat, a tanúkat és az ügyészt is. A tárgyalás nyilvánosságának korlátozását jól jelképezte, hogy csak a bíróság hozzájárulása esetén hívhatott legfeljebb öt-öt személyt a vádlott és a sértett.⁵⁵ Az ítélethirdetésnél engedték csak a nagyobb nyilvánosságot. A fellebbviteli perek pedig a nyilvánosság teljes kizárásával folytak.⁵⁶

A büntetőeljárás nyelve a német volt, az egységes jogalkalmazás érdekében. Az esküdtszék alkalmazását elvetette, mivel a laikusok közreműködését nem tartotta helyesnek az eljárás során.⁵⁷

⁵² Trattner, 40.p. ITSZ: II. Bűnvádi eljárás: „9.§. A magyar büntető törvények és törvényes gyakorlat, az osztrák büntető törvénynél szelidebbek lévén, azok szerint lesznek a magyar törvények visszaállítása előtt elkövetett büntettek és kihágások is elítélendőek.”

⁵³ Bónis-Degré-Varga, 208-209.pp.

⁵⁴ Mezey III., 517.p. 1852, évi Strafgesetz 60. §

⁵⁵ A perrendtartás csak bírák, rendészeti és közigazgatási alkalmazottak, valamint ügyvédek jelenlétét engedte meg.

⁵⁶ Bónis-Degré-Varga, 208-210.pp.

⁵⁷ Mezey I., 443.p.

1861-ben az ITSZ a „bűnvádi eljárásban”⁵⁸ is változásokat hoztak, és az 1848 előtti állapotokhoz képest, kisebb módosításokat eszközöltek, ezzel próbálva megelőzni a jogbizonytalanság kialakulását.

⁵⁸ Trattner, 38-40.pp. ITSZ: „A magyar büntető törvények és törvényes gyakorlat, a változott viszonyokhoz idomítva, a következő módosításokkal visszaállítattnak. 1.§. A büntettekéről és rendőri kihágásokról, a régi magyar törvények különböztetőleg rendelkezvén, ezen különbség jövőre is fennmarad.”

4. Szeged 1848 után

Az 1848-49-es szabadságharc utáni megtorlás Szegeden sem maradt el. Egyeseket besoroztak a császári hadseregbe, másokat rendőri felügyelet alatt tartottak, sokan pedig emigráltak.⁵⁹ A hivatalos fórumok azon jegyzőkönyveit, amelyek a korszakra vonatkoztak meg kellett semmisíteni az uralmon lévők parancsa alapján. A hatalmi változás a közigazgatás gyors átszervezését kívánta meg. Kezdetben polgári és katonai igazgatást vezettek be. Az ország kerületekre osztása következményeként a szegedi kerülethez tartozott Békés, Csanád és Csongrád megye, valamint Szeged szabad királyi város, amelyek Gyulai Gaál Eduárd kerületi főbiztos irányítása alatt álltak. 1850 szeptemberétől Szegedet és Csongrád megyét a Pest-Budai Kerületbe osztották be, melynek élén Bonyhády (Perczel) István megyefőnök állt, majd a végleges közigazgatási rendszer 1853-ban a budai helyhatósági osztályhoz sorolta őket. A megyefőnököknek rendszeresen tájékoztatniuk kellett a felsőbb hatóságokat a „néphangulatról”.⁶⁰

Az önkényuralom a rendszer tartóssága érdekében a lakosságot állandó megfigyelés alatt tartotta. Ezt a célt szolgálta a titkosrendőrség, illetve bizonyos mértékig a csendőrség is.⁶¹ Szeged népképviselői közgyűlése 1849. július 27-én tartotta utolsó ülését, jegyzőkönyvét azonban már nem hitelesítették. Augusztus 1-én Haynau csapatai bevonultak Szegedre és a város vezetése a cs. kir. biztosi kinevezések alapján a Wöber György polgármester elnökletével működő, főként 1848 előtti tanácsnokokból és más tisztviselőkből álló többször átszervezett tanácsra hárult. Szeged, mely büszke volt szabad királyi címére, egyszerű községgé süllyedt vissza.⁶²

⁵⁹ Osztróvszky József volt kormánybiztos és Dáni Ferenc szegedi tanácsnok 1855-ben szabadultak a börtönből. Rengey Ferdinánd, Kárász Benő és Tóth Mihály egykori főbíró a pesti újépületben töltött vizsgálati fogságból 1849. október 15-e után szabadultak.

⁶⁰ Blazovich, 123-124.pp.

⁶¹ Géczi –Labádi - G.Tóth, 16.p.: Nábrácky Antal megyefőnök jelentése Méltóságos Kerületi Főispán Döry Gábor úrnak Makón, 1851. október 22-én írt leveléből: „Közüvéleményt, amennyiben az nyíltan nem nyilatkozhatik, megtudni nem lehet, ha itt-ott nyilvánított véleményt fel akarom fogni, annyi kivehető, miszerint abba a meggyőződésbe pontosulni láttatnak, hogy az 1848-ik előtti állapotra való visszatérést tanácsosnak nem tartanak. De hiszen ezt a kormány sem akarván, azért e részben a vélemények találkoznak a magas kormány nézetével.”

⁶² Ruszoly I., 11-12.pp.

4.1 A bírósági szervezet alakulása

Az 1849. szeptember 7-i tisztségviselő-kinevezés⁶³ megteremtette a szabad királyi városi törvényhatóság saját igazságszolgáltatási szerveinek személyi feltételeit. A kerületi főispán rendelkezésére 1849. november 19-én a törvényszékkal lényegileg azonos összetételű *rögtönítelő bíróság* is alakult, mely élén Kolb Ádám állt. Megkezdődött a négy szintű cs. kir. ideiglenes bírósági szervezet kialakítása. A Szegeden szervezett cs. kir. megyei törvényszék és cs. kir. I. osztályú járásbíróság a Pest-Budai Kerületi törvényszék illetékességi területébe tartozott. A törvényszék Szabó László, korábbi kerületi főispánhelyettes, a járásbíróság pedig Szluha Gáspár- addigi főbíró- vezetése alá került. A járásbíróság a városháza termében működött, a törvényszéknek viszont a Kárász-házat⁶⁴ bérelte ki a város. Az 1850. június 30-ai igazságügyi miniszteri rendelet értelmében bevezették a cs. kir. állami ügyészséget, mely következtében Szeged tiszti főügyésze a város ügyvédjévé vált. A törvényszék mellé került a szegedi „álladalmi ügyész”, helyettese pedig a járásbírósághoz. Később a szegedi I. osztályú járásbíróság átalakult *városilag kirendelt bírósággá*, amely mellé 1860-ban községi bíróságot is szerveztek. Az átszervezés az 1827-ben létrejött 3 *külvárosi albiróságot*⁶⁵ csak 1856-ban érintette, amikor 8 *kerületi elöljáróság* váltotta fel őket, élükön az elöljárókkal. A rendes bíróságokon kívül még működött, a korábban már említett, rögtönítelő bíróság, amely a betyárvilág fölvirágzása miatt évről évre meghosszabbított statárium szerve volt.⁶⁶ A rablások elszaporodása miatt 1852. december 15-én felállították a megye területén a „mozgóvá tett” cs. kir. katonai törvényszéket.⁶⁷

Az 1859-60-as birodalmi kormányzati válság érezte hatását Szegeden is. Az 1848: XXIII. tc. szerint próbálták meg restaurálni a városi népképviselői önkormányzatát, így a város élére a választott tisztviselőkből és képviselőkből álló *közgyűlés*, valamint ennek végrehajtó szerve a *tanács* került.⁶⁸

1861. január 5-én a 202 tagú népképviselői közgyűlés kinevezi polgármesterré

⁶³ A kinevezett tisztikarban szerepelt a kapitányi hivatal és a biztosi gárda teljes személyzete.

⁶⁴ A „Kárász kisasszonyok piactéri házában” raboskodott ebben az időben Kárász Benő.

⁶⁵ Ruszoly I., 88p. : Kisebb (60 forintig terjedő) perértékű polgári perekben és kihágási ügyekben járt el. A jegyzőkönyveiket a tanács negyedévenként felülvizsgálta.

⁶⁶ Reizner, 192-193.pp. „A rablókat vagy gyanúsítottakat ha kézre kerültek, a várba szállították, kihallgatták és néhány óra múlva föbe lötték.”

⁶⁷ Kristó I., 19-29.pp.

⁶⁸ U.o., 30-33.pp.

Osztróvszky Józsefet.⁶⁹ Mellette a városbíró Vadász Manó, a főkapitány pedig Bérczy Antal lett. A cs. kir. bíróságok helyét 1861. május 1-én vette át a Vadász Manó főbíró elnökletével összeülő *polgári és büntető törvényszék*. Újjászervezték a 3 *külvárosi albiróságot* is. Az ITSZ negatívan érintették Szeged bíráskodását, hiszen helyreállt az 1840: XV. tc. hatálya, így a szegedi polgári törvényszéknek nem volt váltóbíróági joga. A pénzügyi jogvitákat a pesti kir. váltótörvényszéken kellett rendeznie Szeged és környéke lakosságának.⁷⁰

1861-ben a városi törvényszék megkísérelte a sajtóesküdtszék felállítását, melynek megszervezését az 1848: XVIII. tc. alapján a közgyűlés a tanácsra bízta, sajnos azonban nem jött létre ez az intézmény.⁷¹

1861. április 17-i 855/1861. sz. leiratában az országbíró, gr. Apponyi György, arra hívta fel a törvényhatóságokat, hogy az ITSZ alapján szervezzék meg a saját igazgatszolgáltatási szervezetüket. Ennek a cs. kir. bíróságok 1861. május 1-ig átadták helyüket.⁷²

1861. október 30-án rendkívüli közgyűlést hívott össze Osztróvszky József⁷³ polgárnagy, ahol az ország aggasztó politikai helyzete volt a téma, illetve a közgyűlés feloszlata.⁷⁴ Tanácsként ülésezhetett még november 30-ig, majd *bizottmányként* december 21-ig működhetett. A schmerlingi átmeneti időszakban Szeged *főispáni helytartója Petrovics István* lett, aki teljesen új tisztikart állított maga mellé.⁷⁵ A tanács időbeosztása nem változott: hétfőn, kedden a polgári törvényszék ülésezett, szerdán és szombaton közigazgatási tanácsülés volt, *csütörtökön a büntető törvényszék*, pénteken pedig a szóbeli bíróság ítélt. A külvárosi albiróságok helyébe a kapitányságok léptek. A tanács kinevezés útján nyerte el a megbízatását.⁷⁶

⁶⁹ Kristó II. 64.p.

⁷⁰ Kristó I. 30-33.pp.

⁷¹ Ruzsoly I., 89.p.

⁷² CSML I : Ligeti Dániel tanácsnok, Molnár Márton főügyész és Gombás József alkapitány 1861, április 19-én Szeged városban tartott Tanács ülésből

⁷³ Ruzsoly II. 211-212.pp. :Osztróvszky József (1818-1899) 1848-ban első tanácsnok, 1849-ben kormánybiztos, 1860/1861-ben polgármester (polgárnagy), 1867-től vesztésként is jelentős személyiség maradt a „torony alatti ellenzék” vezetőjeként, 1869-ben kúriai bírói kinevezést kapott és távozott a szegedi közéletből és 1880-ban leköszönt főispáni tisztéről is.

⁷⁴Reizner, 238.p. „Lehet, hogy napjaink megszámlálvák, -helyzetünk végképi feloszlata indult; de ne csüggedjünk azért –mondá elnök polgárnagy- legyen mint volt eddig, rövid nehéz pályánkon egyedüli vezérünk továbbra is szigorú ragaszkodás ősi jogainkhoz, egyedüli irányzónk a magyar alkotmány léte, a törvény.”

⁷⁵ Polgármester Taschler József rendelkezési állományú cs. kir. megyebiztos, a főbíró Veszelinovics Bazil ügyvéd, a főjegyző pedig az egykori tanácsnok Szremác János lett.

⁷⁶ Kristó I., 30-33.pp.

	1861	1862	1863	1864
január	-	6	8	6
február	-	5	10	8
március	-	8	10	7
április	-	5	11	9
május	3	4	10	6
június	4	5	10	7
július	4	5	8	7
augusztus	4	5	6	8
szeptember	4	5	8	8
október	4	5	8	9
november	5	5	9	8
december	3	5	13	10
összesen	31	63	108	93

1. táblázat: 1861 májusától 1864 decemberéig Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő Törvényszéke által tartott ülések számának alakulása⁷⁷

4.2. Szeged Város Bűnfenyítő Törvényszékének ítélkezési gyakorlata

Szeged állandó bizottmánya 1848. 05.25-én 4 tanácsnokot és 1 bírót nevezett ki, és a főbíró lett a törvényszék elnöke.⁷⁸ Az ügyek tárgyalásakor jelen kellett lennie a főbírónak, a főkapitánynak és a tiszti főügyésznek is. A polgármestert távolléte esetében az egyik tanácsnok helyettesítette.⁷⁹

A szegedi járásban a törvénykezési feladatot 1850 és 1854 között a járásbíróság, 1854-1861 között pedig a városilag kiküldött bíróság látta el.⁸⁰

Az 1849-1861 közötti időszokról maradt jegyzőkönyvek eléggé hiányosan maradtak fenn, viszont az 1861 és 1864 közötti iratok és jegyzőkönyvek segítségével szolgáltak, az akkori bírói gyakorlat és ítélkezés feltérképezéséhez.

A levéltári kutatásaim egyértelműen bizonyítják, hogy büntetőjogi szempontból nézve, ebben az időszakban is a vagyon elleni⁸¹ bűncselekmények túlsúlya volt

⁷⁷ CSML II. 1861-1864.

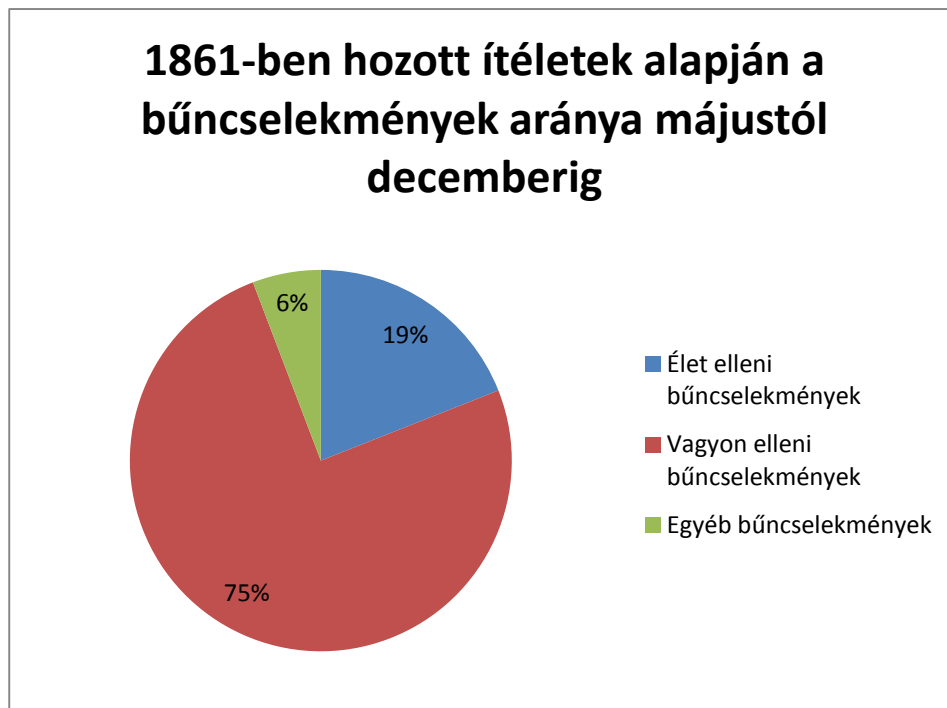
⁷⁸ A polgári törvényszék élére 1848.05.10-én került a főbíró, míg a bűnfenyítő törvényszékére 1848-áprilisában. Az utóbbi élén azonban 1848. június 2-tól a polgármester állt.

⁷⁹ CSML III.

⁸⁰ CSML III.

⁸¹ A tolvajlás volt az egyik „legnépszerűbb” bűncselekmény, de megtalálható még elég sokszor a jegyzőkönyvek szerint a hamisítás, orgazdaság és a lopás tényállása is.

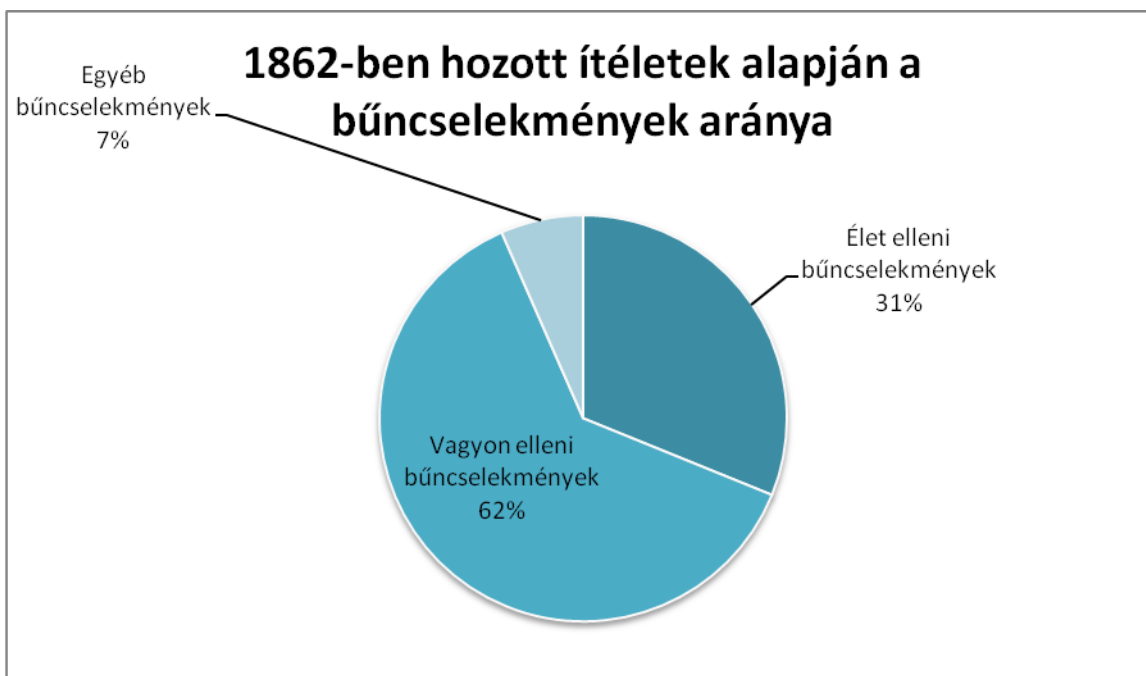
megfigyelhető az élet és testi épség elleniekhez képest. Az élet és testi épség elleni bűncselekmények terén gyakoriak voltak a testi sértéssel járóak, a tetteles és kölcsönös bántalmazástól a vérengző verekedésig, illetve a „gondatlansággal járó vigyázatlanság” miatti emberölésekig. Az ítélethozatalt néha megkönnyítette, néha inkább nehezítette a tanúk vallomása. Az egyes sérülésekről készített orvosi látletelek - vagy halál estében, boncjegyzőkönyvek-, viszont szakértői segítséget jelentettek a bíróság számára.

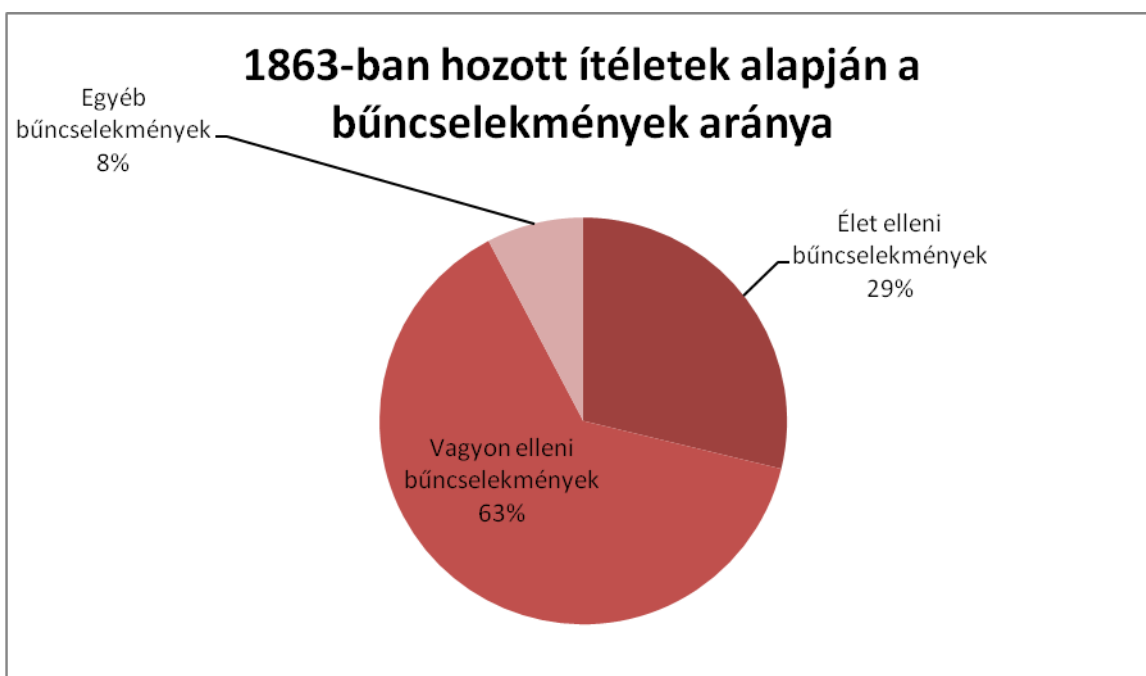
2. ábra: Szeged Város Visszaállított Bünfenyítő törvényszéke által hozott ítéletekben a bűncselekmények⁸² aránya 1861 májusától december végéig⁸³

⁸² Élet elleni bűncselekmények: súlyos testi sértés, gyilkosság, testi sértés, testi bántalmazás, vérengzés, megverés, stb.; Vagyon elleni bűncselekmények: tolvajlás, lopás, orgazdaság, gyújtogatás, rablás, sikkasztás, stb.; Egyéb bűncselekmények: bírói végrehajtás meggátlása, hivatali hatalommal visszaélés, törvényszéki kihágás, hamis vádaskodás, lázítás, stb.

⁸³ CSML II. 1861.

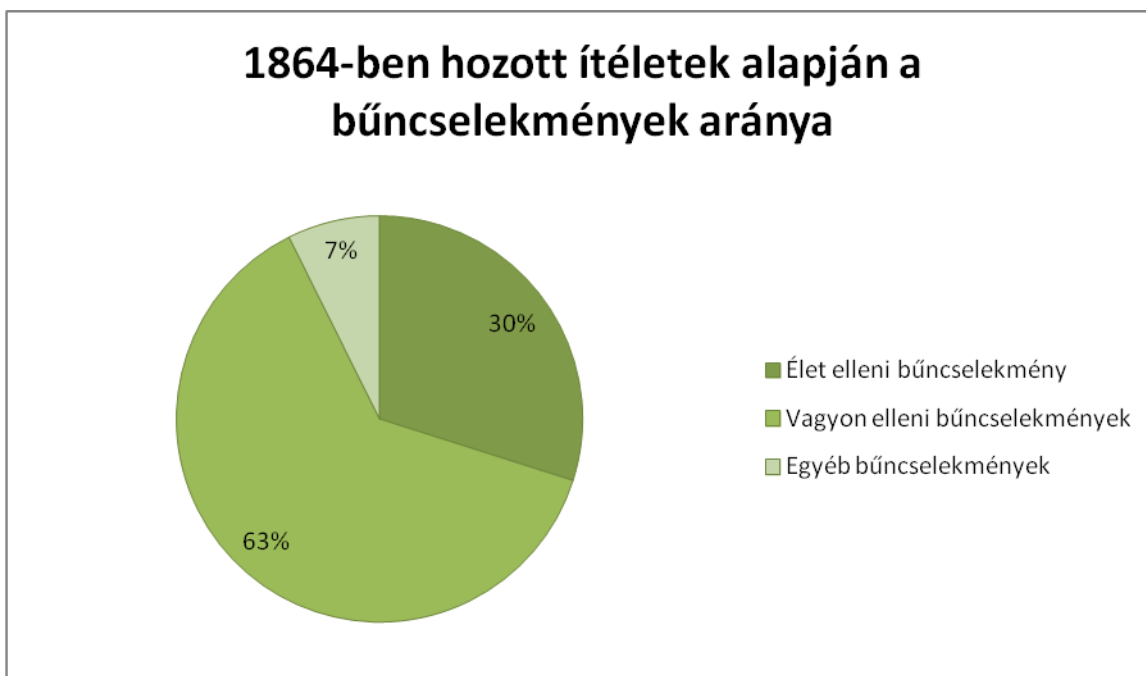
3. ábra: Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő törvényszéke által 1862-ben hozott ítéletekben a bűncselekmények aránya⁸⁴

4. ábra: Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő törvényszéke által 1863-ban hozott ítéletekben a bűncselekmények aránya⁸⁵

⁸⁴ CSML II:1862.

⁸⁵ CSML II. 1863.

5. ábra: Szeged Város Visszaállított Bünyfenyítő törvényszéke által 1864-ben hozott ítéletekben a bűncselekmények aránya⁸⁶

A Szegedi Bünyfenyítő Törvényszéki ülés nagyrészt Osztrovszky József polgármester vagy Vadász Manó, 1862-től pedig Veszelinovich Bazil főbíró elnöklete alatt zajlott. A kapitányok⁸⁷, ügyészek - a főügyész⁸⁸ és alügyészek⁸⁹-, valamint a tanácsnok⁹⁰ és a jegyzők⁹¹ személye változó volt.

A büntető igazságszolgáltatás személyei közül kiemelendők a törvényszék előtt álló felek a felperes és az alperes. A büntető perben a felperes - vagy más néven a vádló-volt az a személy, aki „a fenyítő törvényszéki ügyet bíró elébe terjeszti, s a bűnös ellen érdemelt büntetést kér”⁹². Szegeden ezt a feladatot a tiszti főügyész látta el. Az alperes volt a terhelt, „ki ellen valamelly büntettnék gyanúja miatt” pert indítottak.⁹³

⁸⁶ CSML II. 1864.

⁸⁷ CSML II.: kapitányok: Bérzy Antal, majd 1861 közepétől Harsányi Pál

⁸⁸ CSML II.: Molnár Márton, Kelemen István

⁸⁹ CSML II.: Bati Imre, Magyar János

⁹⁰ CSML II. : Ligethy Dániel, Georgievich György, Takáts Mihály, Szabó Imre, Jakab János, Rakovszki Károly, Kolb Antal, Schmidt Ádám

⁹¹ CSML II. : aljegyző: Lengyel József; jegyző: Korpási Menyhért, főjegyző: Szremán János

⁹² Both, 12.p.

⁹³ Both, 14.p.

4.3. Szeged ítélkezési gyakorlatát érintő rendeletek, indítványok

1862. augusztus 22-én iktatták be a bünfenyítő törvényszéki jegyzőkönyvbe a következő felsőbb utasítást, mely a vádlottak fellebbezési jogának érvényesülését és érvényesítését szolgálta: „A Fő Méltósága Magyar Királyi Kancellária a sommás és rendes bűnperekbeni eljárásokban a marasztaló ítéletnek kihirdetésével vádlottakat törvényesen megillető fellebbezési jogról hivatalbeli felvilágosíttatást és annak az ítélet kihirdetése napjához följegyeztetést tárgyalni rendelte. – Ezen felsőbb rendelet szorosan megtartatni határoztatván egyszersmind a kapitányi hivatallal ahhozi alkalmazkodás végett másolatban közöltetni rendeltetik.”⁹⁴

1862. évi augusztus 22-i bünfenyítő törvényszéki ülésen „szoba hozatván hogy a városi seborvosoknak az általuk kiadott láttelei jövőre nézve a főorvos részéről is láttamoztatnék”. Az indítványt elfogadták és határozatba foglalták.⁹⁵ Ez azért is volt lényeges döntés, mert az orvosi láttelek szerepe olykor ügydöntő volt abból a szempontból, hogy milyen büntetést szab ki a vádlottra nézve vagy egyáltalán bűnösnek mondható-e ki az adott esetben. Ezzel a lépéssel az esetleges visszaéléseket kikerülhették és megelőzhatték.

1863. január 8-án iktatta be a bünfenyítő törvényszék a következő levelet, amely *Csongrád Megye Főispáni Helytartójának rendeletét* tartalmazta a büntető eljárásokra nézve. Ez azért vált szükségessé, mert: „Miután tapasztaltam, hogy a városnál a büntető eljárásra nézve fenn álló rendetlenség és lassúság okozza hogy a bűnügyek hosszabb ideig ellátatlanul hevernek, a vizsgálatok kelleténél hosszabbra terjednek, és ez által nemcsak az idő pazaroltatván a vádlottak vagy a városi pénztár kárára hosszabb ideig letartóztatva tartottnak, vagy olyanok is kiket ügyük elintézéséig a közönségre nézve fogságba tartani üdvösebb volna kezességre kibocsájtattnak, hanem minden jó akarat és szorgalom mellett is az év végével kelletinél több bűnügyek befejezve de el nem intézve össze halmozottak.”⁹⁶

1863. január 20-án 21103.sz.alatt bocsátottak ki egy udvari „rendelvényt az összes törvényhatóság kormányzóihoz”, melyben bűnperbeli vádlottak védelmét szabályoztak. Ez alapján a magánügyvédek sorából kellett kinevezni védőket a terheltek számára. Ha az

⁹⁴ CSML II. 1862. No. 638.

⁹⁵ CSML II. 1862. No. 648.

⁹⁶ CSML I. 2185. fsz.862.

illető az ügyvédi díjat nem tudta kifizetni, állampolgári kötelességként kellett ellátnia az ügyvédi feladatokat a kijelölt védőnek.⁹⁷

1863. május 9-én „véttetett” jegyzőkönyvbe azon felső utasítás, amely a *törvényszéki szavazati döntésre* fogalmazott meg szabályt: „A törvényszék a szavazásban két egyenlő részre oszolván, a fenforgó kérdés azon rész nézete szerint döntessék el, mellyhez az elnök szavazata járult. Ehhez képest az elnök köteles mindég a határozatot azon nézet szerint kimondani mellybeni vagy valamennyi szavazók, vagy azoknak nagyobb része megállapodott”⁹⁸

⁹⁷ Szlemenics, 254-255.pp.

⁹⁸ CSML I. 1863. No. 441.

5. Élet és testi épség elleni cselekmények

Dolgozatom utolsó nagy részében az élet és testi épség ellen irányuló bűncselekmények ügyében lefolytatott eljárásokból kirajzolódó Szeged Város Bünyfenyítő Törvényszékének ítélkezési gyakorlatát kívánom bemutatni.

Ezen korszakban mivel még nem volt Magyarországon egységes büntető törvénykönyv, a bűncselekményeket az addig kialakított gyakorlat figyelembevételével lehetett megállapítani és elbírálni. A szegedi törvényszék bírának joggyakorlata sok azonosságot mutatott az 1843/44. évi büntető törvényjavaslattal és alapvetően már polgári szemléletre valló elveket érvényesítettek.⁹⁹

5.1. Gyilkosság és emberölés

A Csemegi-kódexhez hasonlóan már ebben az időben is megfigyelhető hazánkban, hogy alapvetően két tényállást kapcsolnak az ölési cselekményhez: a gyilkosságot - amelyet előre megfontolt szándékkal követnek el-, és az emberölést.

Mind a gyilkosság, mind pedig az emberölés, mint bűncselekménynek a bizonyítása az ügyek nagy részében sok időt vett igénybe főként, ha a tárgyi bizonyíték kevés volt és csak az orvosi látleletre, valamint a tanúk vallomására lehetett hagyatkozni. Emberölés esetében, ha a terhelt gondatlanul és vigyázatlanul követte el a büntettét, a büntetés mértéke maximum hónapokban, míg szándékos esetben, években volt mérhető. A következőekben olyan jogeseteket szeretnék felvázolni, amelyek a gyilkosság és az emberölés közötti bírósági elhatárolási szempontokat mutatják be.

Gyilkossági bünténye miatt volt írásos bűnper folyamatban Virág Czeftre Mihály ellen, aki bár a vádat tagadta, a tényállás szerint „1860. december 24-én délután 4 órakor a Zombory féle kocsmá előtt verekedett” és a „kezében nyitva tartott bicskájával” a megtámadott segítségére siető Kőrösy Antalt hátba szúrta. A „bonczjegyzőköny” alapján egyértelműen ez okozta a sértett halálát. Érdekessége a pernek, hogy a felperes főügyész a bűncselekmény elbírálására tett javaslatában hivatkozott Mátyás 6. dekrétumának 51.

⁹⁹ Both, 56.p.

törvénycikkére¹⁰⁰, és az 1563:38.¹⁰¹ és 1563:39.¹⁰²-es törvénycikkekre. A törvényszék azonban „halállal büntetendő szándékos gyilkosságnak nem tekintendőnek” ítélte meg az esetet, ezért döntését az 1723:11¹⁰³, 1723:12¹⁰⁴ és 1791:43¹⁰⁵ alapján hozta meg. Ezen jogszabályok alapján, bár megállapította a törvényszék, hogy szándékosan történt a gyilkosság elkövetése, de már nem alkalmazott halálbüntetést a büntetés kiszabásánál, hanem csak 3 évi, vason, közmunkában, hetenként 2 napi böjttel súlyosbított börtönre ítélte a vádlottat.¹⁰⁶ A vádlott fellebbezett, melyet a Királyi Ítéltábla 1862. július 25-én bírált el, és súlyosbította az elsőfokú ítéletet annyiban, hogy a törvényszék által kiszabott börtönbüntetés mellett a terheltet még 40 Ft vérdíj megfizetésére is kötelezte.¹⁰⁷

Halálbüntetés kiszabására nem találtam példát az általam vizsgált időszakban, de

¹⁰⁰ Mátyás 6. dekrétumának 51. törvénycikke: a szándékos gyilkosokat királyi kegyelem nélkül ki kell végezni, a kiket is, bárhol is legyenek, el szabad fogni és hogy azokat senki se merje megvédeni

„Továbbá, a mely emberek, eltökélt szándékkal követnek el emberölést, azokat, bármilyen rendűek és kiváló állásuak legyenek, minden váltságdíj mellőzésével, ki kell végezni, és ha az ilyen emberek szökésben keresnének menedéket, bárhol és bármikor kézre kerülnek, ugyanabba a büntetésbe essenek; azonban megtartván a törvény rendét.

3. § Ha pedig az emberölés nem előre eltökélt gonosz szándékkal és nem elhatározott akarattal, hanem véletlenül vagy másképen váratlanul történt, az emberölőnek legyen joga a megöltnek rokonaival szabadon egyezkedni.”

¹⁰¹ **1563:38:** rövid eljárás a szándékos gyilkosságnál

„Továbbá megállapították, hogyha valaki, bárminő rendű, rangú vagy kitűnő állásu legyen is, szándékosan embert öl, az érdekelt felperes forduljon azoknak a vármegyéknek az ispánjaihoz vagy alispánjaihoz, a hol azt elkövették.

1. § Az ispán vagy az alispán, az emberölésről tett panaszt megértvén, a gyilkost, ha akkorra törvényszék van hirdetve, erre, ha pedig nem volna, a legott összehívandó törvényszékre, a felperessel szemben való személyes megjelenésre megidéztesse.

2. § A ki ha megjelenik, minden hosszabb eljárást és a más esetekben használni szokott perhaladékokat mellőzve, a peres ügy bírói elbírálásának tartamán, egész a végeldöntésig mindenkor jelen legyen.

3. § És ha a gyilkosságban elmarasztalják, a királyi felség kegyelmének minden reménysége nélkül a decretum tartalma szerint büntessék.

4. § Ha csak a felek egymás között önként ki nem egyeztek.

6. § Ha pedig a megtörtént idézésre személyesen meg nem jelennék, akkor őt mint vétkest, legott levelesítsék és a levelesítésről szóló irattal, az egész országban üldözőbe vegyék és ha megfogják, az ispánokhoz vagy alispánokhoz vigyék és aztán a törvény rendjének megtartása mellett megbüntessék.”

¹⁰² **1563:39:**fejvesztéssel büntetése azoknak, a kik maguknál gyilkosokat tartogatnak s azokat az ispánok megkeresésére ki nem adják

„Ha pedig valaki az ilyen szökevény és levelesített gyilkosokat a várába vagy házába fogadná, azt annak a helynek az ispánja vagy alispánja keresse meg az iránt, hogy azokat egy bizonyos napra kézhez adja, vagy elfogatásukat megengedje.

1. § Ha ezt megteszi: a dolog rendén van: ellenkezőleg ez is, mint a gyilkos, tényleg feje vesztésével bűnhődjék.

2. § Ezt pedig, valamint a gyilkost, ha arra elégséges ereje van, az ispán, vagy az alispán; ha pedig nincsen, akkor az ország főkapitánya, a kit e végett a levelesítő irat mellett megkeresnek, fegyveresen fölkelve elfogják és a törvény rendjének megtartása mellett büntessék.”

¹⁰³ 1723:11 még néhány, előbb hűtlenségi esetet halálbüntetéssel sújtani rendelnek

¹⁰⁴ 1723:12 különféle, eddig hűtlenségi bűnnek tekintett eseteket, a büntettek minőségéhez képest, enyhébb büntetéssel büntetendőnek jelentenek ki

¹⁰⁵ 1790/91:43. tc.: hogy a polgároknak s nem-nemeseknek a főlebbezés megengedtesék

¹⁰⁶ CSML II. 1862. No. 388.

¹⁰⁷ CSML II. 1862. No. 558.

1848-ban még biztos szabott ki halálos ítéletet a szegedi törvényszék egy rablógyilkosság ügyében.¹⁰⁸ Úgy gondolom, hogy ebben az időben már nem használták ezt a büntetési nemet. Mind a gyilkosság, mind pedig az emberölés esetében már a humánusabb szabadságvesztés büntetést helyezték előtérbe. Ezt a büntetési nemet már a reformkor utolsó éveiben széles körben alkalmazták.¹⁰⁹ Az 1843. évi büntető törvényjavaslat büntetési nemei között már nem is említette a halálbüntetést.

Kelemen István főügyész **cseled gyilkossággal** vádolta meg Szőri Ferencz, 23 éves helybeli, nőtlen felperest. A „bonczjegyzőkönyv” alapján egyértelműen megállapítható volt, hogy a különben egészséges sértett, Posta Mihály, „koponyáján ütés által kapott feltétlenül halálos sebe következtében” halt meg. A terhelt „önkényt bevallotta, hogy Posta Mihályt elhalálozása előtt 24 órával egy mángorló súlyokkal fejbe ütötte”. Bárkányi Julis és Sándor Márton „tanúzásai tettes gyanánt határozottan vádlottat jelentvén ki és így a büntett Szőri Ferencz ellen mind tárgyilag, mind alanyilag bevalósult volna mind azon által vizsgálati iratokból Szőri Ferencz és Bárkányi Julis között következtethető s Posta Mihály elleni felindulását fokozhatta szerelmi viszony, továbbá azt, hogy Posta Mihály halálos megütése sötétben tehát bizonyos irányozhatás nélkül történt végre vádlott alperes és Posta Mihály közötti kölcsönös ellenségeskedés - gyilkossági szándék be nem bizonyítatott, annál fogva ezen mellette harcos indulatoknál fogva többször nevezett vádlott alperes Szőri Ferencz nem szándékos gyilkosságban, hanem Posta Mihály **agyonütése által elkövetett emberölésben** bűnösnek mondatván ki, eddig ha nem is feddhetetlen, de csak egyetlen egy ízben 48 órai letartóztatással terhelt előéletét is enyhítő körülményül számítván be a mai naptól¹¹⁰ három évi hetenként két napi böjttel vason, közmunkában töltendő súlyos börtön”-re ítélte a törvényszék, valamint 42 Ft holtdíjnak és rabtartási költségeinek megfizetésére. A tiszti ügyész megfellebbezte ugyan a döntést, de a Királyi Ítéletábla helybenhagyta az elsőfokú ítéletet.¹¹¹

Az 1843-as büntetőtörvény javaslat 3. fejezetének 38-39.§-a úgy vélekedett a **szándékossággal** kapcsolatban, hogy ha nem lehet megállapítani, akkor a cselekmény körülményei alapján kell megítélni az esetet. Abban az esetben viszont, ha a „törvényszegő célzatában” volt az eredmény létrejötte szándékosságot kell feltételezni.¹¹²

¹⁰⁸ Both, 8.p.

¹⁰⁹ Bató, 10.p.

¹¹⁰ 1862. július. 10.

¹¹¹ CSML I. 1862. No. 464.

¹¹² Szlemenics, 63.p.

A gyilkosságok között külön kategóriát képeztek a gyermekgyilkosságok. Az 1843. évi javaslat a rokongyilkolás kategóriáján belül a csecsemőgyilkosságok közé sorolja a magzatát a születés után megölő anyát.¹¹³ Az elkövetés tényét viszont nagyon nehéz volt bizonyítani még szakértői véleménnyel is, tanuk pedig az ilyen eseteknél ritkán fordultak elő. Kovács Rozál is **gyermekgyilkosság** vádja miatt került a büntető törvényszék elé, de az orvosi látélet és vélemények alapján „csak azt lehet következtetni, hogy vádlottnő gyermeket szült, de hogy azon gyermek élve jött világra s hogy annya által életétől megfosztatott – vádlottnő tagadása ellenében semmivel sem igazoltatván- Salla Teréz bába”¹¹⁴ Mivel semmi más bizonyíték nem állt a bíróság rendelkezésére az elhalt csecsemő tetemén kívül, ezért a gyermekgyilkosság elkövetésének terhe alól a vádlottat felmentették, viszont **gyermekének elsikkasztása** miatt –mivel a születés tényét és a megszületett gyermeket eltitkolta- 6 havi vasban, közmunkán, hetenként 2 napi böjttel súlyosbított börtönre ítélték.¹¹⁵

A bíróság ítéletében a végrehajtás körülményeit is meghatározta. A közmunkával, böjttel és vasban töltött büntetés a szabadságvesztés súlyosítási eszközei közé tartozott. Az 1843. évi javaslat is rendelkezett már a rabok munkáltatásáról közvetve, a börtönügyi törvényjavaslatra utalva. A haladó szemléletűnek tekinthető elítélt munkáltatás mellett a böjt és a vas még erősen középkori jellegű súlyosítás volt. A hetente kétnapi böjt alapvetően vallási háttérűnek tekinthető, hiszen így vezekelt tette miatt Isten előtt a rab. A vasban töltött büntetés célja a szökés megakadályozása és a megszégyenítés volt.¹¹⁶

„**Gondatlanság és a vigyázatlanság** bűne” mellett elkövetett **emberölés** miatt kellett a 18 éves Papp Andrásnak a bíróság elé állnia. Papp András egy katonai temetés után magához vette fegyverét, amelyet 3 héttel előtte vásárolt és ki akarta próbálni. A próbát az újszegedi népkertben társai társaságában egy kis bor elfogyasztása után hajtotta végre. A pisztoly azonban nem sült el, ezért gyutacsot tett bele. Firka Antal bádogos legény ekkor felajánlotta, hogy majd ő elsüti a pisztolyt, de az épp abban a pillanatban elsült és mellbe találta.¹¹⁷

Szintén a **gondatlanság és „vigyázatlan bánásmód”** okozta Gera Erzsébet halálát is. A terhelt, Szél József vallomása szerint: „miképp a pitvarba általa igazítani célzott, és Rácsa seréttel töltve volt kétlövű löfegyver véletlen elsülése percében a szobából esetleg

¹¹³ U.o.140.p.

¹¹⁴ CSML. II. 1863. No. 592.

¹¹⁵ CSML. II. 1863. No. 592.

¹¹⁶ Bató, 18-21.p.

¹¹⁷ CSML I. 1861.No. 5.

kilépő Gera Örsét találta a lövés”.¹¹⁸

A *vigyázatlanság* megállapítását olyan esetekbe tartották szükségesnek, amikor az elkövető cselekményét nem szándékosan hajtotta ugyan végre, de megakadályozhatta volna vagy előre láthatta volna tettének következményeit.¹¹⁹ A bíróság az eset minden körülményét figyelembe véve az utóbbi két ügyben úgy ítélte meg, hogy a tettesek nem tudták, és nem is akarták, hogy cselekményüknek ilyen súlyos és bűnös eredménye legyen. A gondatlanság és vigyázatlanság megállapítása nagyban enyhítette a büntetés mértékét, hiszen csak 1 hónapi fogságbüntetést kellett mind a két elítéltnak letöltenie.

Emberölés vádjával kerültek a bíróság elé Gémes Bernát Illés első rendű és Dóczi János, másodrendű vádlottak 1861. augusztus 22-én, mivel a „bűnügy súlyossága miatt sommás úton nem tárgyalthatván, rendes per útjára utasítottak”.¹²⁰ A terhelt önvallomása és 3 tanú együttes állítása szerint a sértettet – aki az első rendű vádlott nagybátyja volt – amikor a tanyáján kocsival keresztül hajtott egy „gereblyével úgy föbe ütett, hogy a vér arczát azonnal elborította - mire azután Gémes Bernát Illés kocsijába beszállván, az arról levett vastag keresztfával úgy föbe vágta, hogy az azonnal lerogyott sőt a már a földön fekvőre többször ugyanazon súlyos keresztfával reá sújtott”. Ezek a sérülések az orvosi vélemény szerint a sértett közvetlen halálát okozták.¹²¹

Dóczi János másodrendű vádlott közreműködése az bűnügyben „be nem bizonyítatott”, tehát az ellene felhozott bűnrészesség vádja nem igazolódott be és szabadlábra „bocsájtatott”.¹²²

Első rendű vádlottat, Gémes Bernát Illést, viszont az 1723:11 tc. 2-7 §-a¹²³ alá eső *emberölési bűntényben* bűnösnek mondták ki. Azon „enyhítő körülményeknél fogva nevezetes hogy először ütett meg és hogy fiatal koron elhanyagolt nevelése feldühült állapotának megsemmisítését elősegíteni látatják” és az 1790:43. tc.¹²⁴ értelmében „e

¹¹⁸ CSML II. 1861. No. 1.

¹¹⁹ Szlemenics, 64.p.

¹²⁰ CSML II. 1861. No. 105.

¹²¹ CSML. II. 1862. No.112.

¹²² CSML. II. 1862. No.112.

¹²³ **1723: 11.tc.** még néhány, előbb hűtlenségi esetet halálbüntetéssel sújtani rendelnek

„2. § A testvérek s vérrokonok megölöt,

7. § A vérrokonság közelségének fokozatához, vagy a megöltek hivatalának minőségéhez képest súlyosbítással kimondandó főbenjáró büntetés alá kell vetni.”

¹²⁴ **1790/91:43. tc.:** hogy a polgároknak s nem-nemeseknek a főlebbezés megengedtesék :„A teljes méltányosságban és igazságban gyökerezőnek ismertetik, hogy azon kedvezmények, melyek bűnvádi pörökökben a főlebbezés használatából a nemeseket megilletik, a nemesi kiváltsággal nem bíró polgárokkal és más, bármely közrendű emberekkel is közösközzék tétessenek. Azért

1. § Előrebocsátván azt, hogy midőn azok pörői, a kik a büntető törvény szerint már elítéltek, de a rájuk szabott büntetést még nem állották ki, sőt még most is börtönben fogva vannak, kérelmekhez képest ujjalag fölvetetnek és tárgyaltnak: az említett büntető törvény szerint kiszabott büntetéseket emelni, annál kevésbé

mai naptól számítandó három évi vasban, közmunkára, hetenként két napi böjttel súlyosbított börtönre ítéltetik, s az elhunyt 40 Ft vérdíjában, 65 Ft temetési költséget, az agyonvert Gémes Bernát István családjának részére megfizetésében elmarasztaltatik.....első rendű vádlott részéről pedig személyesen fellebbeztetvén a fellebbezés megengedtetett.” Ennek folytán a bűnper a Tettes Királyi Ítéző Táblához felterjeszteni rendeltetett.”¹²⁵

A vérdíj megfizetése az elhunyt személy életéért egy régi szokásjogon alapuló büntetés volt. Jellemzően 40 Ft-ban állapították meg összegét ebben az időben.¹²⁶

5.2. Testi sértések, verekedés és bántalmazás

A hétköznapi élet során apró, indulatból eredő vagy munkával kapcsolatos dolgok miatt és gyakran előfordultak olyan esetek, amelyeket testi sértés kísért és per lett belőle.

A következő esetben egy korábbi állítólagos becsületsértés miatt vett elégtételt a terhelt, ami miatt a törvényszék elé került. **Könnyű testi sértés vádjával** illették Saller József, 37 éves, büntetlen előéletű, nőtlen és gyermektelen szegedi lakost. A vádlott „Rózsa József kocsmájában, Sütő György városi kis bírón elkövetett könnyű testi sértésért”¹²⁷ az ítélet kihirdetésétől „számítandó egy havi hetenként kétszeri böjttel súlyosbított fogságra ítéltetik. Ezen felül a nevezett sértett részére fájdalomdíj fejében fizetendő 20 Ft-okban és a városi seborvos részére 4 Ft orvosi díjban elmarasztaltatik.”¹²⁸

Súlyos testi sértés elkövetéséért ítélték el Engi Péter, 24 éves és Engi Sándor, 19 éves szegedi születésű lakosokat. A tiszti ügyészi hivatal által lefolytatott vizsgálatok alapján a terheltek „folyó év február 15-én délután Tóth István szegedi lakos tanyai lakására bemenvén, ott nevezett idős Tóth Istvánt és fiát saját vasvillájukkal úgy föbeverték, hogy előbbi a földre rogyott és a fején ejtett sebek az orvosi látletet szerint 13 napi orvosi ápolást igényletek, az utóbbi pedig a fején ejtett súlyos seb miatt orvosi gyógyítás

pedig szabadságvesztés helyett halálbüntetést kiszabni nem lehet; hanem ha enyhítő okok nem forognak fön, legalább is az előbb hozott ítélet megerősítésén tul ne legyen szabad menni.”

¹²⁵ CSML II. 1862. No. 112.

¹²⁶ CSML I.

¹²⁷ CSML I. 1861.No. 56.

¹²⁸ CSML I. 1861.No.56.

alá jutott, enyhítő körülmény - eddigi feddhetetlen életük s az, hogy egyikük Engi Sándor az elkövetés előtt Tóth István által bántalmaztatott.” Mindezek alapján mind a ketten 1 havi vasban, közmunkán, hetenként 2 napi böjttel töltendő börtönre, 20 Ft fájdalomdíj és munkamulasztási díj, 11 Ft orvosi költség, és 4 Ft 94 Kr ápolási költség megfizetésére, valamint egyetemlegesen a rabtartási költség megtérítésére „ítéltettek”.¹²⁹ Érdekes az ügyben, hogy bár a második enyhítő körülmény csak egyik fél részéről merült fel, mind a kettőre nézve figyelembe vették a büntetés kiszabásakor.

A tettesek megítélése tekintetében a bíróság minden esetben vizsgálta azokat a körülményeket, amelyek befolyásolhatták az elkövetőt. *Enyhítő körülményként* alkalmazták például az ifjúkort, öregkort, részegséget, a tettes korábbi „szenytelen magaviseletét” és csak ennél az egy tettesnél azt a körülményt is, hogy a bűncselekményt magába szállva azonnal önként elismerte. *Súlyosító körülményként* számított például a büntetett előélet, a halmazat, a vezető szerep a bűncselekmény elkövetésénél és a hidegvérűség és irtózatosságon, amelyet a tett végrehajtásakor tanúsítottak.¹³⁰

A **bántalmazásnak** két esete fordult elő: a szóbeli¹³¹ és a tettleges. A szóbeli bántalmazások döntő többségét a kapitányi hivatal bírálta el, törvényszék elé csak fellebbezés esetén kerültek. Ebben az esetben nem a testi, hanem inkább a társadalom erkölcsi sérülésének orvoslása történt. A büntetések pár napi fogságban vagy kisebb pénzbírságban - amelyet a helyi hatóságnak kellett fizetniük – merültek ki. A tettleges formájában már a kisebb testi sértések is megjelentek, mint ahogy a következő esetek is jól szemléltetik.

A *bántalmazás* nemcsak a férfiak, hanem a nők közötti konfliktusok egyik rendezési formájaként is előfordult elég gyakran. Így volt ez abban az esetben is, amikor **tettleges bántalmazást** követett el az 56 éves Kopasz Erzsébet Pálfi Rozáliával szemben, amelyet az orvosi látogatás is alátámasztott. Mivel a terhelt még nem volt büntetve és a vallomások azt bizonyították, hogy a felek között heves szóváltás következtében történt kölcsönös bántalmazásról volt szó, 48 órányi fogságot kapott, illetve 2 Ft látogatási díjat kell

¹²⁹ CSML II. 1862. No. 672.

¹³⁰ Both, 43.p.

¹³¹ CSML II. 1863. No. 604.: Nagypál Anna iránt Kopasz Erzsébet által elkövetett szóbeli bántalmazás miatt a kapitány a vádlottat 5 Ft pénzbírságra, annak meg nem fizetése esetén pedig 24 órás fogságra ítélte.

fizetnie az orvos részére.¹³² Meg kell azonban említenem, hogy bár **kölcsönös bántalmazásról** volt szó az ítéletben, de a feljelentést tevő fél, aki a vádlottat bántalmazta a tanúk szerint is, semmilyen büntetést vagy figyelmeztetést nem kapott.

A következő ügyben viszont már figyelembe vette a bíróság mind a két fél tettét az elbíráláskor. A **kölcsönös bántalmazás** esete állt fenn László József és Óváry Pál között is. Az elsőfokú ítélet 10 Ft gyógyítóköltség és 4 Ft orvosi láteleti díj kölcsönös megfizetésre kötelezte a feleket, illetve a helybeli szegényalap javára, elsőrendű vádlottnak, Óváry Pálnak, 60 Ft, míg a másodrendű vádlottnak, László Józsefnek, 20 Ft bírságot kellett fizetnie. Ha ezt az összeget 15 napon belül az ítélet kihirdetésétől számítva valamelyik fél nem fizeti be, az elsőrendű vádlott 1 havi, a másodrendű, 10 napi börtönbüntetést kap.¹³³

Hatósági személyek ellen is elfordultak bántalmazások. Közbiztonság fenntartására hatóságilag kirendelt éjjeli őrzőjárat *szóval és tettelegesen megtámadásával* terhelt Komora János, Marita Pál, Binder János és K. János ügye 1861.szeptember 26-án került előterjesztésre. A vádlottak „folyó év augusztus hó 20-án éjjel 11-12 óra között” az alsóvárosi iskola közelében lármáztak és arra sétáló őrzőjárat „csendes magaviselet”-re való figyelmeztetésével nem foglalkoztak. Ehelyett „mocskolódó kifejezésekkel” illették az őrzőjáratot, majd később meg is támadták az egyiküket, Juhász János városi hajdút. Ebben az ügyben a tanúk és sértettek szerepe és vallomása lényegesebb elem, mint egy nem hatósági személy esetében. A tanúként vallomást tevők „minden kifogáson kívül eső”-k voltak. A vádlottak a „vétkes cselekményben bűnösnek találtattak” és a helybeli szegény pénzalap javára fejenként 10 Ft pénzbírság megfizetésére kötelezték őket. A bírság meg nem fizetése esetén pedig 10 napi fogságra „ítéltettek.” Enyhítő körülményként értékelte a törvényszék eddigi feddhetetlen életüket és hogy a huzamosabb fogságbüntetés által „két kezi munkájuk és heti bérök után ártatlan családjaikon ejtendő tetemes csorbulás”következne be.¹³⁴

Jokai István a **rendőrségi személyzet tettelegesen bántalmazása** miatt került a törvénnyel összetűzésbe, amiért a kapitány öt kétszer böjttel súlyosbított 8 napi fogságra ítélte.¹³⁵

¹³² CSML II. 1861. No.15.

¹³³ CSML II. 1861.No. 54.

¹³⁴ CSML II. 1861. No. 166.

A *verekedés* mindennapi jelenségnek számított abban az időben, főként kocsmákban és más bormérő helyeken akadtak problémák. Emiatt kellett Bagits István, 43 éves, szegedi lakosnak is bűnhődnie. 1861. január 23-án éjjel 1-kor Ördögh Mihállyal találkozott a vádlott, aki vele szemben állítólag becsületsértést követett el. Ezután dulakodtak, majd pedig a vádlott doronggal megverte Ördögh Mihályt és a segítségére siető V. Imrénét is. Az orvosi látletet szerint a sértett, Ördögh Mihály, jobb halántékán „kisebb sértések” keletkeztek.¹³⁶

Szintén verekedéssel vádolták meg Bitó Antalt, aki a kocsmából hazafelé tartó részeg Varga Istvánt megverte. Mivel a sértett részegen betért a vádlott házához és ott a konyhában talált Csányi Katával - aki a vádlott testvérének özvegye - enyelgett és a vádlott fiát, Bitó Sándort, csúfolódásért fojtogatta. A vádlott kijött a szobájából és úgy arcul ütötte, hogy hanyatt esett és az azt követő eseményekre a sértett nem emlékszik. Az orvosi látletet igazolja, hogy a sérülések között életveszélyes is van, valamint két kiütött fog, és az állkapocs jobb oldali sérülése 3 hét alatti gyógyulásáig folyamatos ápolást igényel. Figyelembe véve a sértettnek a vádlottal, illetve hozzátartozóival szemben tanúsított magatartását, a „*verekedéssel elkövetett vérengzés* büne” miatt a vádlott félévi, hetenként 2 napi böjttel töltendő egyszerű fogságra, valamint a fájdalomdíj kapcsán megállapított 161 Ft orvosi költség megfizetésében „marasztaltatott”.¹³⁷

A *súlyos testi sértés* bűncselekménye valósult meg Sebők Anna megverésénél. „Babcsányi József, 38 éves, nős csizmadia, 3 gyermek atyja, megbüntetve nem volt, önként beösméri miképpen folyó évi március 26-án J. József kéményseprű mester és Pajor Ignác kéményseprőlegény jelenlétében, midőn ezek kémény tisztítói díjjukat követelték volna, a követelt összesen Szabó Bózsó Pálné Sebők Anna 72 éves koros nővel összeszólalkozván, egymást mocskoló szavakkal illették, mely alkalommal az irányába mondott sértő kifejezésért felbosszankodván, nevezett nőt előbb a konyhában, azután pedig a kamrában öklével megverte. A másnap történt orvosi vizsgálat alkalmával nevezett nőn négyrendbeli kisebb nagyobb sértés észleltetett, melyek a súlyosabb testi sérelmekhez tartozóknak nyilvánítottak. Ennél fogva vádlott Babcsányi József az általa beösmert verésekért mai naptól számítandó 2 havi fogságra ítéltetik, ezen felül Farkas Antal seborvos részére fizetendő 8 Ft költségben elmarasztaltatik.”¹³⁸

¹³⁵ CSML I. 1864. No. 71.

¹³⁶ CSML I. 1861.No. 59.

¹³⁷ CSML I. 1861. No.37.

Napszámosok közötti nézeteltérésből indult a következő ügy: „Ürge Anna mint napszámos a többi aratókkal együtt a szántóföldre gyalogolván, midőn úgynevezett Balhi csárdán túl a velök menő holmikkal és eledelekkel megrakott szekérre felült volna, őt a szekéren már akkor fent lévő Kónya József előbb szidalmakkal illetvén kalapjával ütött s arra unszolta, hogy a szekérről menjen le, s minthogy Ürge Anna parantsát teljesíteni vonakodott őt úgy meglökte, hogy az a szekérről leesvén *testében súlyos sérelmet szenvedett* s huzamosabb ideig munka tehetetlenül feküdt”.¹³⁹

Szolgájának megvédése miatt kényszerült a törvényszék elé állni Szélpál Mihály, aki Bártfay Józsefet, szolgáján bicskával ejtett szúrás miatt „két ízben a nála lévő kapu nyelével és a kapával megverte, s rajta oly *súlyos sértéseket* ejtett, hogy a fiú ezek következtében a felmutatott orvosi látletet s vélemény szerint huzamosabb ideig munka tehetetlenné tétetett és a rajta ejtett sebek több időnkig a legfigyelmesebb orvoslást veszik igénybe”.¹⁴⁰A heves védekezésért 3 havi vasban, közmunkával, hetenként 2 napi böjttel súlyosbított börtönre, 20 Ft fájdalomdíj, 20 Ft munkamulasztási díj, 20 Ft orvosi költség és a rabtartási költség megfizetésére kötelezték.¹⁴¹

A *fájdalomdíj*, mint kiszabott büntetés alapján, a sértett számára a bűncselekménnyel okozott kárt, mint nem vagyoni kárt, kellett megfizetnie az elítéltnak, amely természetesen összefüggésben volt a tényleges testi sérülés mértékével. Abban az esetben, ha ez sérülés egyben olyan szintű is volt, hogy a sértett több napra kiesett vele a munkából, még *munkamulasztási díj* is járult a terhelt fizetési kötelezettségeihez. A munkamulasztási díj célja az volt, hogy próbálta a sértett megélhetését biztosítani a gyógyulási időben.¹⁴²

Hiába nem kérte a sértett fél a vádlott megbüntetését és visszavonta feljelentését is, az elkövetés körülményeire tekintettel mégsem menekült meg a törvény szigora elől a következő esetben. A *szerelmi féltékenység* olyan indulatot váltott ki a 35 éves Mátsai Ferenczből, amely „következtében Barna Klárának egy nagy késseli megszúrásos büntetésében önbeismerésénél fogva is bűnösnek találtatván”.¹⁴³A büntettet Goldván József kocsmájában megrendezett bálban „dühében ittas állapotában követte el, sértett nő pedig fájdalomdíját úgy vádlottnak megfenyítettését nem kívánja az ejtett sérelmi seb a

¹³⁸ CSML I. 1861.No. 24.

¹³⁹ CSML II. 1862.No. 793.

¹⁴⁰ CSML II. 1863. No. 90.

¹⁴¹ CSML II. 1863. No. 90.

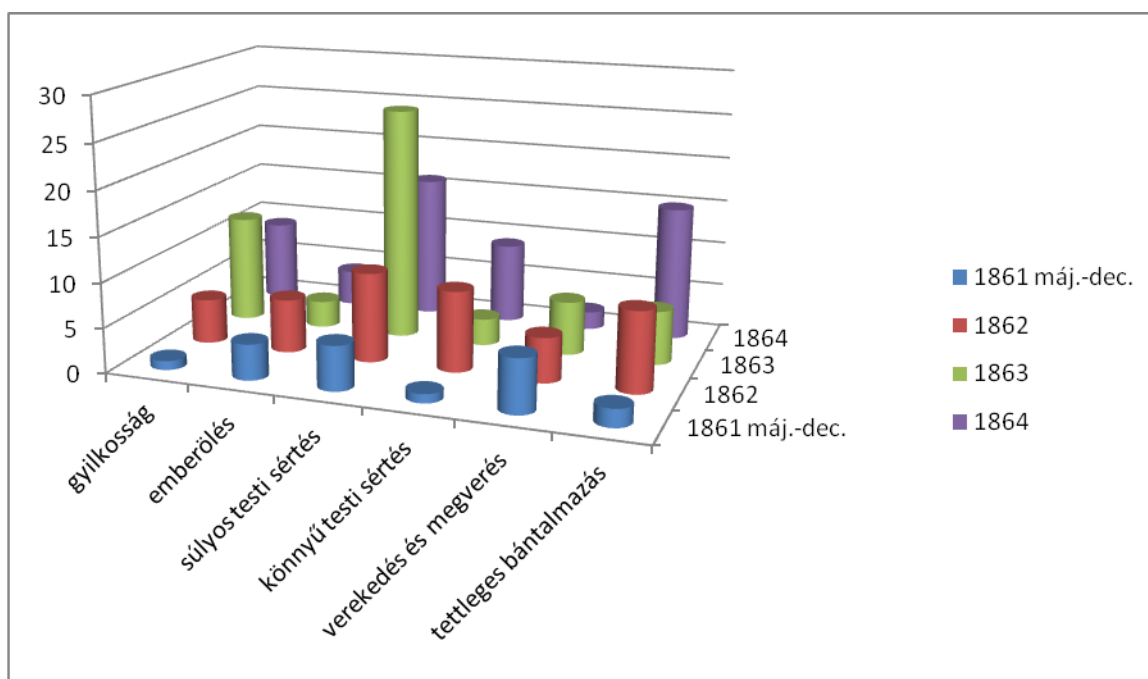
¹⁴² CSML I.

súlyosabb közé nem számítandó, de másrésről a sérelem elkövetésén használt kés nagyságát nézve”¹⁴⁴ az ügyet nem lehetett meg nem történné nyilvánítani.

Nemcsak a férfiak, hanem a nők közötti heves vita is súlyos sértésekig fajulhatott. Gilitz Julianna *súlyos testi sértés* elkövetése miatt került fogságba, mert Masa Istvánt „midőn az Szőke Ádám házából kijöve hazafelé tartott volna, hajánál fogva a földre terítette, minek következtében Masa Istvánt súlyos sérelmet szenvedett az orvosi látlet szerint”.¹⁴⁵

A súlyosabb sértések megítélését befolyásolta, hogy az adott személyt mennyi időre tette munkaképtelenné, hiszen ez fontos szempont volt az illető megélhetése miatt, illetve a büntetés kiszabásánál is figyelembe vették. Rózsa Jakabné Szabó Katalint *hetekig munkaképtelenné* tette Kováts Örzse, aki egy bottal úgy rácsapott a sértett bal kezére, hogy ezzel mutató ujját eltörte. Tettért 20 Ft fájdalomdíjat kellett fizetnie.¹⁴⁶

A testi sértések elkövetése miatt kiszabott büntetések még súlyosabb esetben is alig haladtak meg a 6 hónapot, míg a kisebbek esetében a hetekben mérhető fogságbüntetések voltak jellemzőek.¹⁴⁷

6. ábra: Az élet és testi épség elleni bűncselekmények számának alakulása 1861 májusa és 1864 decembere között¹⁴⁸

¹⁴³ CSML II. 1862. No. 832.

¹⁴⁴ CSML II. 1862. No. 832.

¹⁴⁵ CSML II. 1862. No. 833.

¹⁴⁶ CSML I. 1862. No. 862.

¹⁴⁷ CSML I-II.

¹⁴⁸ CSML II. 1861., 1862., 1863., 1864.

5.3. Eljárási cselekmények és a kezesség

Az eljárási cselekmények közül először a terhelt elfogásakor történő hivatali kötelezettségeket emelném ki. A kapitányi hivatalnál vagy hivatali személynél tett feljelentés után, a gyanúsított személyt elfogták és kihallgatták, valamint *személyleírást* készítettek róla egy formanyomtatvány alapján. Ez utóbbi a következőket tartalmazta:

<i>születési helye:</i>	Szeged	SZEMÉLYLEÍRÁS	<i>termete:</i>	alacsony
<i>lakhelye:</i>	Szeged		<i>arcza:</i>	hosszas
<i>életkora:</i>	69 éves		<i>szeme</i>	sárga
<i>vallása:</i>	katholikus		<i>szemöldei:</i>	ritka barna
<i>állapota:</i>	özv. Varga Mihályné		<i>orra:</i>	permes
<i>foglalkozása:</i>	szolgálo		<i>szája:</i>	szabályos
<i>beszél:</i>	magyarul		<i>haja:</i>	barna
<i>különös ismertető jelei:</i>	-		<i>fogai:</i>	hibásak
<i>Ruházata:</i> 1 ocska kazabaj, 1 ocska szoknya, 1 ing, 1 pondül, 1 kötő, 1 pár cipő, 1 ocska fekete fejkendő és 1 ocska nyakkendő				

2.táblázat: Személyleírása Kovács Veron fogolynőnek és jegyzék a vádlottnál talált holmikiról (Szeged, 1862. évi február hó 20ik napján Wéber János várnagy)¹⁴⁹

A személyleíráshoz még csatolni kellett egy *orvosi bizonyítványt* is, amely azt határozta meg, hogy a vádlott „vasra és munkára” alkalmas-e. Ez a későbbi büntetés kiszabás körében felhasználható volt.¹⁵⁰

Természetesen fontos szerepet játszott egy adott bűncselekmény elbírálása esetében, hogy hol követték el. Előfordult, hogy az eljárás folyamán derült ki, hogy más

¹⁴⁹ CSML I. 1863. No. 231.

¹⁵⁰ CSML I.

törvényszék az *illetékes* vagy már az adott ügyel kapcsolatban eljárást folytat, ilyenkor az ügyet *átadták* a már eljárást folytatónak. Ezt igazolja a következő levél is: „Szabadka szabad királyi város Törvényszékétől: múlt hó 28-án Szabadka város határában lévő süvegi erdőben Kondor István juhász bojtár meggyilkoltatván tőle egy szamár és 12 darab birka elraboltatván. A tettesek közül egyik; nevezetesen Cvetovits Márk folyó év július 1-én a város rendőrsége által elfogattatván, büntettét minden körülményeivel együtt már be is vallotta, kijelentvén egyúttal, hogy azt Gazdi Gergely nevű szegedi legénnyel követte el. Minthogy pedig ezen törvényszék hivatalos tudomására lett, miszerint egy Gazdi Gergely nevű kóbor legény a szegedi határban azon számárral és birkákkal melyek meggyilkolt Kondor Istvántól elraboltattak, elfogatott, s ki a körülmények útmutatásaként Cvetovits Márk büntőrsa leend- azért a Tettes Törvényszék hivatalos tisztelettel megkerestetik, hogy a nevezett elfogottat további eljárás végett ezen törvényszék mint a tett elkövetésének hely szerint illetékes bírósághoz áttenni s e végre őt Vuits József rendőri biztos Úrnak átadni méltóztassék. 1862. július 2. rendkívüli törvényszéki ülés¹⁵¹

A *kezesség* intézményének nagy jelentősége volt ebben a korban. A bűncselekmény gyanúja miatt letartóztatott és fogvatartott emberek széles körének a mindennapi megélhetése került veszélybe azáltal, hogy nem dolgozhattak. Ezen okból a tárgyalások és gyakran már az tisztí ügyész vizsgálódása alatt, kérelmeket nyújtottak be a terheltek vagy hozzátartozóik a törvényszékhez, hogy amíg nem születik ítélet bocsássák őket szabadon. Természetesen a törvényszék döntését nagymértékben befolyásolta, hogy az adott személyt milyen ügy kapcsán tartották fogva.

Már az 1843/44. évi büntetőeljárás törvényjavaslat is említést tett arról, hogy szabadulhatott a tömlőcrevetés súlyos következményei alól az a terhelt, aki a kezességállítási intézményét igénybe vette.¹⁵²

Zsombori Józsefet Sutka Mihály „agyonveretése gyanújából” tartóztatták le. Az ő kezességi kérelmét a bűncselekmény súlyossága miatt elutasították.¹⁵³

Szintén nem sikerült elérnie vizsgálati fogságban lévő ura szabadon bocsátását Kasza Őrsébetnek, aki „alázatos folyamodásában”arra hivatkozott, hogy „miután családom fenntartása azt elkerülhetetlen kívánja”az ügy eldöntéséig kérte férjét szabadlára helyezni, „ki is minden időben, és minden idéztetéskor hogy jelen lesz

¹⁵¹ CSML I. 1862. No. 434.

¹⁵² Both,16.p.

¹⁵³ CSML II.1861. No.243

biztosítják a Tekintetes Bünfenyítő Törvényszéknek az itt alább írott egyének kik is kezességet személye mellett szorosan vállalják.” Mivel a férj „főbenjáró büntettet” követett el, a törvényszék elutasította a kérelmet.¹⁵⁴

Ábrahám Teréz Ruzsa Pöczök Imre hitvese emberölés és csalás gyanújának vádjával letartóztatott férjének „biztos kezesség melletti kibocsájtását” kérte. Folyamodványában azzal érvel, hogy urát „alaptalan feladás következtében” fogták el és „miután hosszas letartóztatás által gyermekeimmel magamra hagyatva a mindennapi költségek előteremtésére, úgy az állami és városi adó hátralék be fizetésére képtelen vagyok ezen felül pedig mezei gazdálkodásunk jelen szántás vetés idejében van , és ez által önfentartási s adó fizetési képességünk tetemes hátramaradást szenved, miután továbbá férjem ártatlansága, és a feladók vádalaptalansága az eddigi vizsgálatból napfénynél világosabb lenne; alázattal megkérem a Tekintetes bünfenyítő Törvényszéket méltóztatnék ártatlanul letartóztatott szenvedő férjemnek Ruzsa Pöczök Imrének kezesség melletti kibocsájtását addig is kegyesen elrendelni, a szabad lábon védekezését megengedni, míg napfényi ártatlansága törvény útján elismertetni fog.” A törvényszék a folyamodó nő kérésének férjének főbenjáró büntette miatt nem adott helyt.¹⁵⁵

5.4. Bizonyítási eszközök

Nincs ugyan konkrétan alkalmazandó jogszabályi rendelkezés a bíróság által igénybe vehető és felhasználható bizonyítási eszközökről, de az áttanulmányozott jegyzőkönyvek és iratok alapján a következőkben megpróbálom mégis szemléltetni három általam fontosnak vélt - bizonyíték jelentőségét és szerepét az eljárás folyamán.

A bizonyítás terhe természetesen a vádló felperest terhelte már ebben az időben is. Neki kellett biztosítania, hogy a bíróságnak elegendő bizonyíték álljon rendelkezésére az ítélet meghozatalához.¹⁵⁶

Talán az egyik legismertebb bizonyítási eszköz a vádlott beismerő vallomása, mely mindig befolyással volt az ügy kimenetelére, és nem utolsósorban meg is gyorsította azt. A terhelt **beismerő vallomása** a büntetési tétel enyhítését szolgálta. Erdődy József földműves „önvallomásában” elismerte, hogy a sértett Berta Mátyást az „Ilovay tanyájára betérve, ottani borozás s az alatt keletkezett szóváltás közben egy bunkos bottal fejbe

¹⁵⁴ CSML I. 1863. No. 507.

¹⁵⁵ CSML I. 1863. No. 559.

¹⁵⁶ Szlemenics, 241.p.

csapta..” A tanúk vallomásából az is kiderült, hogy a sértett szidalmazta a vádlottat. Így a körülmények figyelembe vételével a kiszabott büntetés: 8 napi egyszerű fogság, valamint a sértett részére fájdalomdíj, ápolási költség és az orvosi költségek megfizetése.¹⁵⁷

Tettleges bántalmazás által elkövetett testi sértés bűnében találták vétkesnek Vér Ferencz 38 éves rőszkei lakost, aki beismerte, hogy a sértettet „puskája agyával fejbe ütven a bemellékelt orvosi látletet szerint tetteleg megsértvén 8 napokig munkaképtelenné tette, minnélfogva tekintve az eddigi büntetlen életét a bűnös cselekmény töredelmes bevallását” az ítéletben kiszabott büntetés 1 havi fogság.¹⁵⁸

A beismerő vallomást akkor tekintették szabályszerűnek, ha minden kényszer nélkül, önként tett vallomást a terhelt és azt nem is vonta vissza a törvényszéki hitelesítés alkalmával.¹⁵⁹

Az **orvosi látlet** is fontos bizonyítékként szolgált. A jogesetek alapján azt mondhatom, hogy a bírósági ítéletek nagy része ezen a szakvéleményen alapult elsődlegesen. A sérülések súlyosságának, illetve gyógytartamának megállapítása, egyértelműen befolyásolta a kiszabott büntetést és annak mértékét. Ezt bizonyítja a következő verekedéssel kapcsolatos ügy is ahol, ha csak a tanúvallomásokra hagyatkozott volna a bíróság egy „szimpla verekedés” is megállapítható lett volna. „Molnár János helybeli lakos a cserepesi csárdában az orvosi látletet szerint súlyosan megverettetvén.” Ezek a sérülések a „*súlyos sértések* sorába számítanak és munkára való lehetetlenséget okoznak”, valamint legalább 4 heti orvosi kezelést vesznek igénybe. A veszekedésben résztvevők közül Hegedűs Pál mérte a sértettre a súlyos ütések egy szék lábával. A többiektől, nevezetesen Korom Mihálytól, Hegedűs Illéstől és Lippai Flóriántól, csak botütéseket kapott.¹⁶⁰

Előfordult olyan is, hogy az orvos véleményével javaslatot tett az ügy kimenetelére vonatkozóan, így volt ez Pick Márk ügyében is. A 17 éves vádlott, apja boltjából lökte ki az állítólag ezen esés következtében keletkezett sérülésekben később elhalálozott Varga Jánost. A boncjegyzőkönyv alapján a elhunyt agya már eleve „sorvadásos” és „rossz állapotban” volt, ezért bár „az esés a halál feltételes előidézőjéül véleményeztetik, mind

¹⁵⁷ CSML II. 1861. No. 251.

¹⁵⁸ CSML II. 1862. No. 8.

¹⁵⁹ Both,19.p.

¹⁶⁰ CSML I. 1861.No. 23.

azon által vádlott ellenében súlyos testi sértési bűntény kimondható akkor lenne, ha ellene bebizonyítottnak volna elhunyt Varga Jánosnak pálinka boltból által történt kilökése, következésképp ha az agy vérömlenyét egyedül ő idézte volna elő, azonban a kihallgatott tanúk közül a boltbeli kilökést senki se tudja bizonyítani, több tanúk szerint ittas állapotban lévén, ezen esés következtében az agy vérömlenye maga is okozhatta. Ezek szerint a vádlott ellen a bűnös cselekmény elkövetésére nézve jogos gyanú fenn sem forogván, azt *bizonyítékok hiányából* feloldani kellett.”¹⁶¹

A következő jogeset jól mutatja, hogy nem volt mindegy az sem, hogy egy szakvéleményt ki is ad ki az ügy kapcsán. Frank Alajos feljelentést tett Ökrös István rendőr ellen, mert az, állítása szerint annyira megverte a feleségét, hogy az a „nála lévő terhet” elvesztette. Az első látletet szerint - amelyet egy belső palánki városi bába készített - a sértett nő „terhe”a terhelt megverése által halt meg. A bíróság azonban nem tartotta elegendőnek a bábaasszony véleményét, ezért újabb vizsgálatot rendelt el. A második látletet kiállító főorvos viszont arra hivatkozott, hogy a sértett már eleve beteges, többször elvetélt nő és a sértés helye alapján „nem megállapítható, hogy érintette e a gyümölcsöt”.¹⁶² A bíróság az utóbbi véleményre alapozva „*csekély testi sértés mint mezei rendőri kihágás*”¹⁶³ miatt csak 8 napi fogság letöltésére és 10 Ft fájdalomdíj megfizetésére kötelezte a terheltet.¹⁶⁴

A súlyos testi sértés és az emberölés tényállásának megállapítását is sokszor nagyon kevés körülmény döntötte el hol az egyik, hol pedig a másik javára. Ebben a jogesetben az orvosi szakvélemények alapján mentesült a vádlott az emberölés terhe alól. Dunai Józsefet emberölés miatt tartóztatták le. Az ügy körülményei és a tanúk vallomásai alapján azonban a törvényszék ezen vád alól felmentette, de súlyos testi sértés elkövetésében bűnösnek mondta ki. A vádlott ugyanis „midőn Juhász V. Imre nejével együtt a városból kifelé alsó részi tanyájára menve, közel tanyájához az út mellett saját fiát magához intvén, őt ugyanott valami dinnyelopás miatt megverte, azután pedig Dunai József fiát Mártont vette üzőbe, s kergette Dunai Józsefnek az ott szomszédságba fekvő tanyája felé, ezt Dunai József meglátván tanyájából puskát hozott ki, s azzal Juhász V. Imre felé közeledett s ennek néhány lépésnyi távolságról lába sarkába lőtt, s mint ezt maga Dunai József önvallomásában beismertem e tény után néhány hét elteltével sértett a városi

¹⁶¹ CSML II. 1861. No. 174.

¹⁶² CSML II. 1862. No. 25.

¹⁶³ 1840:9.tc. a mezei rendőrségről

¹⁶⁴ CSML I.1862. No.25.

kórházban, miként a bonczjegyzőkönyv is bizonyítja elhalálozott”.¹⁶⁵ A szakértői vélemények alapján nem mondható ki egyértelműen és nem is állapítható meg, hogy a terhelt által okozott sértés okozta volna a sértett halálát. Az elhalálozás oka a „gennyvérnek” tudható be. A szakértők álláspontjait, eddigi feddhetetlen életét és önkéntes feljelentését figyelembe véve, valamint azt, hogy a vádlott gyermekét a sértett által „üldöztetve látva” sietett fiának segítségére, a puskát pedig elriasztás végett vette a kezébe, **súlyos testi sértés** miatt 6 havi, hetenként kétszer börtönnel, vason, közmunkán töltendő börtönre és a vérdíj megfizetésére ítélte a bíróság.¹⁶⁶

Az **orvosi pótlelet** segítségével menekült meg a büntetés terhe alól Kószó István, aki a vád szerint Kispéter Andrást „fül tövön nagy fűzfa darabbal megütötte”. Az orvosi látleletben foglaltak szerint: „agyrázkódás és nyomos tünetei valának észlelhetők-melly fontosságuknál és veszedelmes mivoltuknál fogva a beteg azonnal gyógyítás alá vétetett”. Az orvosi pótvélemény viszont azt mondta ki, hogy „látható nyoma az ütésnek nem volt, de hogy valószínűleg ütés volt, az előadáson kívül a bal halánték táj tapintásra érzékenységből következtethető”. A két alapjaiban ellentétes vélemény után a törvényszék úgy döntött, hogy a vádlottat „**próbák hiányából**” fölmenti.¹⁶⁷

Az orvosi vélemény döntötte el ezen ügy kimenetelét is. Öreg Csányi Imre 1863. július 13-án bejelentette, hogy június 29-én délután Fodor Pál tanyáján fiát, Csányi Imrét, Csányi István fia bottal leütötte, „s midőn ezért panaszt tevő fia ellene kikelt, többen reá rohantak s botokkal agyba föbe verték, azonban azokat megnevezni nem tudja” Csányi Imre július 15-én reggel elhalálozott. A „bonczjegyzőkönyv” alapján a halál oka „gennyvér” volt, amelyet nem a sérülések „súlyos volta, hanem inkább elhanyagoltságuk” okozott. A törvényszék az előbbiekre alapozva „**tényálladék hiánya**” miatt a további eljárást megszüntette.¹⁶⁸

A bizonyítási eszközök között lényeges szerep jutott a **tanúvallomásoknak** is. Egy-egy esettel kapcsolatosan általában 2-3 tanút, de a nagyobb, hosszadalmasabb ügyeknél akár 10 tanút is kihallgattak. A kapitányi hivatal hallgatta meg először az érintett személyeket, majd pedig ha megindították az eljárást a kapitány által felvett tényállás alapján, a további vizsgálatokat a tiszti ügyészi hivatal végezte el. A kihallgatást a tiszti ügyészség egy formanyomtatvány alapján folytatta le, melyben szerepeltek általános és

¹⁶⁵ CSML I. 1862. No.1143.

¹⁶⁶ CSML I. 1862. No.1143.

¹⁶⁷ CSML I. 1863. No. 635.

különös kérdések is. Az *általános kérdések* vonatkoztak a tanú nevére, korára, születési helyére, vallási nézetére, családi állapotára, foglalkozására és lakhelyére, míg a *különös kérdések* alatt az adott bűnüggyel kapcsolatos dolgokra kellett válaszolnia a kihallgatott személynek. Lehetősége volt arra is a tanúnak, hogy felolvastassa az ügyésszel a korábban a kapitány előtt tett vallomását és az abban foglaltakat jóváhagyva vagy valamely részén változtatva, így tegye azt a bizonyítékok részévé¹⁶⁹. A tanúzáshoz elengedhetetlen volt a jó hírnév, de figyelembe vették még a tudomásszerzés módját, a tanú korát, testi és lelki fogyatékoságát és a hozzátartozói viszonyt is.¹⁷⁰

A tanúkkal és a büntettek elkövetőivel kapcsolatban egyaránt előfordult, hogy *előéletükre* vonatkozóan a kapitányi hivataltól, „*erkölcsi viseletükre*” nézve pedig a községi előjáróságtól a törvényszék *bizonyítvány* kibocsájtását kérte. Rablógyilkosságban való részvétel miatt folyt vizsgálat Becsei András ellen, ahol az egyik tanú, Borzan Márton előéletével kapcsolatban kért információkat a bíróság. A bizonyítvány szerint: „Borzan Márton másképp Sánta előéletére nézve egy gonosz, erkölcstelen, s javíthatatlan rosszakaratú egyénnek ösmértetik.”¹⁷¹Ezek alapján természetesen Borzan Márton tanúvallomását az üggyel kapcsolatban nem vette figyelembe a bíróság. A vádlott Becsei András előéletéről ezt írta a kapitányi hivatal: „Becsei András katonáskodás ideje alatti maga viseletére semmit sem mondhatni, annak előtte elő életére nézve ellene semmi olyan fenn nem forgott ami reá homályos vonatkozott.”¹⁷² Ez a vélemény enyhítő körülményként szolgált a büntetés kiszabása körében

5.5 Fellebbezés

A legszélesebb körben alkalmazott perorvoslati lehetőség a fellebbezés (appellatio) volt, de ismerték még a perújítás és a semmiségi panasz jogintézményét is.¹⁷³ A törvényszéki ítéleteket nem minden esetben fogadták el a felek. Mind a vádlottnak vagy vádlottaknak, mind pedig a tiszti ügyésznek lehetősége volt **fellebbezni** a döntés ellen.

¹⁶⁸ CSML. I. 1864. No. 112.

¹⁶⁹ CSML I.

¹⁷⁰ Torday, 87-90.pp.

¹⁷¹ CSML I. 1863. No. 623.

¹⁷² CSML I. 1863. No.623.

¹⁷³ Szlemenics,263.p.

Ha a kihirdetett ítélet ellen valamelyik fél fellebbezést nyújtott be, azt a következő törvényszéki ülés alkalmával bírálták el, és akkor rendelték el felküldését is a Királyi Táblához.¹⁷⁴

Másodfokon már nem volt tárgyalás, hanem a korábbi iratok alapján döntött a bíróság, ezért az ítélet alapja, a tényállás, ugyanaz maradt, mint az elsőfokú bíróságé.¹⁷⁵ Gyakori volt, hogy helybenhagyta az elsőfokú bíróság határozatát. Fazekas Antal fellebbezése a törvényszéki ítélet ellen sem járt sikerrel. Az elsőfokú döntés értelmében a terhelt félévi vason, közmunkán, hetenként kétszeri böjttel súlyosbított börtönre ítéltetett 1862. február 17-én súlyos testi sértés elkövetése miatt. A Királyi Ítéltábla - az iratok vizsgálata után- 1862. április 11-én „érdemileg helybenhagyta” a törvényszéki döntést.¹⁷⁶ Ezt követően lehetősége volt még az arra jogosultnak, hogy a Hétszemélyes Táblához is fellebbezést nyújtson be. Ebben az esetben is ez történt. A harmadfokú, másodfokú bírósági ítéletet helybenhagyó döntés 1862. november 13-án született meg.¹⁷⁷

A súlyos testi sértéssel vádolt Sajgó József fellebbezése viszont már eredményesebb volt. A 3 havi fogságra, 20 Ft fájdalomdíj, 3 Ft 20 Kr kár és 20 Ft orvosi költségekre marasztaló törvényszéki ítéletet a Királyi Ítéltábla a „fogság idejének 1 óra lett leszállításával” *megváltoztatta*, mert a bizonyítékok alapján túl súlyosnak találta, és „egyebekben” helyben hagyta.¹⁷⁸

A fellebbezések esetében egy adott ügynél mind a Királyi Ítéltáblának, mind pedig a Hétszemélyes Táblának a királyi előadó bírāja¹⁷⁹, ugyanaz a személy volt és Kelemen Melczer István személynök felügyelete alatt zajlottak az ülések.

Alig találtam olyan esetet, ahol a másodfokú bírósági ítéletet ne hagyta volna helyben a harmadfokú bíróság. Csányi Pál emberölési ügyében viszont minden fellebbezés sikerrel járt. A törvényszék 1864. március 16-án emberölés miatt 2 évi vasban, közmunkán, hetenként 2 napi böjttel és önköltségére töltendő börtönre, valamint 40 Ft vérdíj megfizetésére kötelezte a vádlottat. A Királyi Ítéltábla 1864. augusztus 10-én ítéletének meghozatalától kezdve 1 évre *leszállította* a börtönbüntetést, egyebekben pedig helybenhagyta az első fokú döntést. Ennek indoklásául azt hozta fel, hogy „a vádbeli tény tekintve azt miszerint vádlott gazdája vagyonának védelmében egy éjjeli tilalom törökkel versengés közben ejtette azon lövését, mely a sértett egyén halálának, orvosi vélemény

¹⁷⁴ Both,28.p.

¹⁷⁵ Torday,127.p.

¹⁷⁶ CSML I. 1862. No.154.

¹⁷⁷ CSML I. 1862. No.154

¹⁷⁸ CSML II. 1862.No. 319.

szerint feltételes oka volt, enyhébb beszámítás alá esvén”. Csányi Pál ezzel a döntéssel sem elégedett meg és a Hétszemélyes Táblához is fellebbezett. 1865. január 9-én a harmadfokú ítélet fél évre szállította le a vádlott büntetést ugyanazon okoknál fogva, amely miatt már a másodfokú bíróság is csökkentette a büntetést.¹⁸⁰

Ritka volt, de olyan ügy is akadt a kutatásaim során, ahol a *harmadfokú bíróság súlyosbította* a büntetést. 1864. április 9-én a törvényszék a verekedéssel vádolt id. Regdon Mihályt, Ács Istvánt és I. Jánost 14 napi, if. Regdon Mihályt, Regdon Ferenczet és Temesvári Ferenczet 8 napi egyszerű fogságra, valamint fájdalomdíj, munkamulasztási díj és az orvosi költség egyetemleges megfizetésére kötelezte. Mindegyik fél fellebbezett, melyet 1864. június 30-án bíralt el a Királyi Ítéltábla helybenhagyva az elsőfokú döntést. A felek azonban a Hétszemélyes Táblához is benyújtották a fellebbezésüket ügyük méltányos elbírálása végett. „Az orvosi pótlelet, mely az elkövetett sértést súlyosnak nyilvánítja, figyelem nélkül hagyni nem lehetvén- annak tekintetbe vételével ör. Regdon Mihályt mint társainak biztatója 2 havi egyszerű fogságra, Ács Istvánt és I. Jánost 1 havi, a többi 2 heti egyszerű fogságra, 40 Ft fájdalomdíj megfizetésére ítéltetik” és „egyebekben” helybenhagyta a másodfokú döntést.¹⁸¹

Meg kell említenem, hogy voltak olyan esetek is, amikor a *főkapitányi döntés ellen fellebbeztek* az érintettek. Bizonyos kisebb súlyú ügyekben ugyanis a főkapitány is ítélezhetett. Ezek döntő többségében a törvényszék, mint másodfokú bíróság helybenhagyta az elsőfokú ítéletet.

Harsányi Pál főkapitány „Árok Pál megveréséért Horváth Antalt 24 órai fogságra és 3 Ft fájdalomdíjnak a sértett fél részére megfizetésére kárhozható kapitányi ítéletet, vádlott Árok Pál fellebbezése folytán bejelenti” a törvényszéknek, amely a „benne felhozott okoknál fogva helyben hagyatik, és foganatosítás végett azonos ítélettel együtt a kapitányi tisztségnek kiadatni rendeltetik.”¹⁸²

Szintén helyben hagyta a kapitányi ítéletet a törvényszék Ördögh János estében is, akit Bizsi Mihály „megveretéseért” a sértett részére 10 Ft fájdalomdíj megfizetésére és szegényalap javára történő 10 Ft pénzbírság megfizetésére vagy ennek meg nem fizetése esetén 24 órai fogságra marasztalt az elsőfokú ítélet.¹⁸³

Akadt azért olyan ügy is, ahol a kapitányi döntést nem találta megfelelőnek a

¹⁷⁹ például Bovánkovicz József, Karácson Mihály

¹⁸⁰ CSML I. 1864. No. 196.

¹⁸¹ CSML I. 1864. No. 321.

¹⁸² CSML II. 1862. No. 266.

¹⁸³ CSML II. 1862. No. 480.

törvényszék. Így volt Hegedűs Anna esetében is, akit becsületsértés és tetteleges bántalmazás miatt 24 órás fogságra kötelezett a kapitányi ítélet, de a másodfokú bíróság viszont „próbák elégtelensége miatt” felmentett.¹⁸⁴

5.6. Rabtartási költségek, börtönviszonyok és bűnügyi kimutatások

Nem utolsó sorban szót kell ejtenem a rabtartási költségekről is, hiszen nem elhanyagolandó tényezőről van szó a levéltári anyagok alapján. A rabok élelmezése sokba került és az őrizetüket is meg kellett fizetni. Megoldásként magukkal a fogvatartottakkal fizetették meg saját tartásukat. Nyomtatványokat vezettek fogva tartásuk idejéről, és ha szabadultak a büntetésből egy nyugtát állított ki a várnagy az ott töltött időről, illetve a fizetendő összegről. A számlán elkülönítették a böjttel töltött és „rendes” napokat. Természetesen az előbbi napok olcsóbbak voltak.¹⁸⁵

A foglyoknak arra is volt módjuk, hogy otthonról élelmezzék őket, de sokak otthoni háttére ezt nem tette lehetővé. Ha egy rab nem tudott fizetni, a helyi hatóságtól szegénységi bizonyítvány kiállítását kellett kérnie. Ezzel az okmánnyal bizonyította vagyontalanságát, amelyet a várnagy jelentésében megküldött az adott rab ügyét elbíráló törvényszéknek, aki az eset irataihoz csatolta ezt. Mindezen felül ezzel az irattal mentesült a már szabadult fogoly, a költségek megtérítésétől, amelyet az állami költségvetésből kényszerült az igazságügyi kormányzat fedezni.¹⁸⁶ Ha viszont kiderült, hogy van vagyona, csak nem akart fizetni, akkor hivatalos vagyonlefoglalást hajtottak végre, azon értékig, ameddig a számla szólt.

A rabok elhelyezése még nem egy szervezett modell szerint történt. Az akkori **börtönviszonyok** még a rendi kor jeleit viselik inkább magukon. A büntetés kiszabása körében gyakran előfordult - ahogy már a korábbiakban is említettem - hogy közmunkára ítélték a terhelteket, amely egyes mezőgazdasági idényjellegű munkákban többnyire ki is merült. Tehát általánosságban elmondható, hogy nem igazán dolgoztatták őket.¹⁸⁷ Valószínűleg a szervezethez hiánya okozta ezt, valamint hogy ebben a korban nem igazán foglalkoztak a rabok igényeivel, bármiféle fejlesztésével vagy akár fizikai, akár pszichikai kezelésével vagy fejlesztésével.

¹⁸⁴ CSML II. 1862. No.616.

¹⁸⁵ CSML I.

¹⁸⁶ Mezey II., 22-23.p.

¹⁸⁷ Mezey II., 23.p.

A fejlődés ezen a területen kicsit később indult el. Törekvések azért voltak a reformokra. Ide sorolhatjuk az 1843/44-es országgyűlés börtönügyi javaslatát, melynek hatására a helyi hatóságok állítottak fel modern végrehajtási intézetet először. A Habsburg uralom viszont véget vetett a magyar reformtörekvéseknek és 1854-ben öt országos fegyházhoz hozott létre a szabadságvesztés büntetés végrehajtására.¹⁸⁸

1863-ban találtam arra nézve forrásokat, mely szerint a törvényszékeknek **bűnügyi kimutatásokat** kellett készíteniük, és ezáltal, egyben jelentést tenniük a helytartó felé, az adott félévben vagy évben elvégzett bírósági ügyekről, az elítéltek számának alakulásáról és egyéb hivatali teendőikről.

A főispáni helytartó 1863. évi július 3-án 863 sz. alatt kelt rendelete nyomán Szeged Város Bűnfenyítő Törvényszékének kimutatást kellett készítenie 1863. 1. félévére vonatkozó ügyfeldolgozásáról.¹⁸⁹

Bűnügyi beadványok				Fenyítőperek		Elítéltek		Egyébb folyó ügyek	
Múlt évről hátramaradtak	1863 ^{ik} év 1 ^{ső} felében beadottak	1863 ^{ik} év 1 ^{ső} félévével		elintéztettek	hátramaradtak	raboskodnak	kezeségre bocsájtottak	elintéztettek	hátramaradtak
		elintéztettek	hátramaradtak						
13	574	492	55	168	87	72	37	324	8

3. táblázat: Szeged szabad királyi városnak bűnügyi kimutatása 1863^{ik} év 1^{ső} feléről¹⁹⁰

¹⁸⁸ Mezey II., 24.p.

¹⁸⁹ CSML I. 1863. No. 607.

¹⁹⁰ CSML I. 1863. No. 607.

Összegzés

Dolgozatomban Szeged Város Bünfenyítő Törvényszékének azon jegyzőkönyveit és iratait vizsgáltam meg 1861 és 1864 között, amelyek az élet és testi épség elleni bűncselekményekhez kapcsolódnak. Ebben az időszakban nem volt még írásba foglalt egységes büntető törvénykönyve Magyarországnak, és a büntetőeljárás menete is a szokásjogon alapult, de törekvések és javaslatok, illetve rendeletek születtek már ennek szabályozása és fejlődése érdekében.

Szeged is átvészelte a centralisztikus kormányzás negatív hatásait. Mind a közigazgatás, mind pedig az igazságszolgáltatás rendszere folyamatosan változott.

A dolgozatban bemutatott jogesetek jól szemléltetik, hogy a büntetési tételek mértéke ebben az időben még nincs teljesen összhangban az elkövetett bűncselekmények súlyosságával. Az élet és testi épség elleni bűncselekmények tényállásának meghatározása nem teljes, inkább szokásjogi gyakorlaton alapul, mint tételes jogi szabályokon.

Kutatómunkám alapján elmondható, hogy a konkrét jogszabályok, jogi tételek hiánya látható mind az alkalmazott büntetési nemeken, mind pedig a büntetés kiszabási módszereken, amelyek még az elavult régi renden alapulnak. Az OBÉ bár próbálta megakadályozni a közjogi helyzetből eredő jogbizonytalanság kialakulását, de az 1848 előtti állapotokra való visszatérés a jelentősebb reformok bekövetkeztét mégis késleltette a büntetőjog területén is. Az 1861-ben visszaállított Szeged Város Bünfenyítő Törvényszékének ítélkezési gyakorlatából is kitűnik, hogy egyre sürgetőbbé válik az egységes magyar büntetőkódex megalkotása.

Hivatkozott jogszabályok és levéltári források

Mátyás 6. dekrétumának 51. törvénycikke a szántszándékos gyilkosokat királyi kegyelem nélkül ki kell végezni, a kiket is, bárhol is legyenek, el szabad fogni és hogy azokat senki se merje megvédeni

1563:38: rövid eljárás a szándékos gyilkosságnál

1563:39:fejvesztéssel büntetése azoknak, a kik maguknál gyilkosokat tartogatnak s azokat az ispánok megkeresésére ki nem adják

1723:11 .tc. még néhány, előbb hűtlenségi esetet halálbüntetéssel sújtani rendelnek

1723:12. tc. különféle, eddig hűtlenségi bűnnek tekintett eseteket, a büntettek minőségéhez képest, enyhébb büntetéssel büntetendőknékné jelentenek ki

1790/91:43. tc.: hogy a polgároknak s nem-nemeseknek a fölebbezés megengedtéssék

Az 1850. augusztus 7-i pátenst „A bécsi legföfölsöbbsé ítélfő-és semmítöszék szervezéséről”szölö törvény

1852. évi Strafgesetzbuch

Csongrád Megyei Levéltár (továbbiakban: CSML) I.= IV. 1122. *Szeged Város Visszaállított Törvénytékének iratai 1861–1871 c) A Bűnfenyítö Törvényték iratai 1861–1871*

Csongrád Megyei Levéltár (CSML) II.: IV. 1122. *Szeged Város Visszaállított Törvénytékének iratai 1861–1871 b) A Bűnfenyítö Törvényték jegyzökönyvei 1861–1871*

Csongrád Megyei Levéltár (CSML) III. = 1121. *Szeged Város Törvénytékének iratai 1848–1849 b) A Bűnfenyítö Törvényték iratai 1848–1848*

Felhasznált jogirodalom

Bató = Bató Szilvia: *Büntetőjogi szankciórendszer a reformkorban*. Acta Juris et Politica, Tomus LXII. Fasciculus 1. Szeged, 2002

Blazovich = Blazovich László: *Szeged rövid története*. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 2005

Bónis-Degré-Varga = Bónis György-Degré Alajos-Varga Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Zala Megyei Bíróság és Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, 1996

Both= Both Ödön: *Szeged város büntetőbíráskodása 1848-ban*. Acta Juridica et Politica Tomus IV. Fasciculus 1. Szeged, 1985

Deák = Deák Ágnes: *Polgári átalakulás és neoabszolutizmus 1849-1867*. Kossuth Kiadó, 2009

Diószegi = Diószegi István: *A Ferenc József-i kor. Magyarország története 1849-1918*. Vince Kiadó Budapest, 1999

Géczi –Labádi- G. Tóth = Géczi Lajos – Labádi Lajos – G. Tóth Ilona: *Csongrád megye évszázadai. Történelmi olvasókönyv II. Az önkényuralomtól a Tanácsköztársaság leverésig*. Csongrád Megye tanácsa V. B. Művelődési Osztálya és a Csongrád megyei Levéltár, Szeged, 1987

Kosáry = Kosáry Domonkos: *Újjáépítés és polgárosodás 1711-1867*. Háttér Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1990

Kristó I. = Kristó Gyula: *Szeged története 3 1. rész 1849-1919*. Somogy-Könyvtár, Szeged, 1991

Kristó II.= Kristó Gyula: *Szeged története. Kronológia a kezdetektől 1944-ig*. Somogyi-Könyvtár, Szeged, 1992

Lehotay = Lehotay Veronika: *A modern állam és jog történeti alapjai*. Miskolci Egyetemi Kiadó, 2010

Meszer = Meszer Arthur: *Országbirói értekezlet (21. és 156. §§.) és Osztrák Polgári Törvénykönyv*. Politzer Zsigmond könyvkereskedő kiadása, Budapest, 1897

Mezey I. = Mezey Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007

Mezey II. = Mezey Barna: *Tömlöc és áristom (Börtönök a feudális Magyarországon)*. Jogtörténeti szemle. 1990. 3-30. p.

Mezey III. = Mezey Barna (szerk.): *A magyar jogtörténet forrásai Szemelvénygyűjtemény* Osiris Kiadó, Budapest, 2001

Nánási = Nánási László: *Az abszolutizmus államügyessége Magyarországon 1849-1854.*Jogtörténeti szemle.2005/4. sz.,47-55.o.

Reizner = Reizner János: *Szeged története. Második kötet. A XVIII. század végétől az 1879 évi árvízig.* Szeged Szab. Kir. Város Községe.

Ruszoly I. = Ruszoly József: *A szegedi népképviselői közgyűlés 1848-1871.* Szeged, 1984

Ruszoly II. = Ruszoly József: *Szegedi arcélek I. Osztróvszky József.* Szeged, 1993

Ruszoly III.= Ruszoly József: *A város és polgára válogatott írások Szegedről.* Szeged, 1999

Sashegyi = Sashegyi Oszkár: *Az abszolutizmus kori levéltár.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965

Steininger = Herbert Steininger: *Az osztrák Legfelsőbb Bíróság (az Oberster Gerichtsof) történetéből.* Jogtörténeti szemle. 2004/ 3. sz.

Stenpien= Erik Stenpien: *A Bach korszak közigazgatása Felső Magyarországon és a szlovák nemzet reformtervei.* Jogtörténeti szemle.2005/4. sz., 16-21.p.

Szlemenics = Szlemenics Pál: *Magyar fenyítő törvénykönyve 5. bővített kiadás.* Kiadja: Heckenast Gusztáv, Pest, 1872

Torday = Torday Lajos: *A megyei polgári peres eljárás a 16-19.században* Sárkány-nyomda R.T., Budapest, 1993

Trattner = Trattner Károly (szerk.): *Az országbírói értekezlet által javaslatba hozott ideiglenes törvénykezési szabályok.* Pest, 1861

Unger-Szabolcs = Unger Mátyás-Szabolcs Ottó: *Magyarország története.* Gondolat Kiadó Budapest, 1976

Varga-Veres = Varga Endre-Veres Miklós: *Bírósági levéltárak 1526-1869.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989

